

Turkish Studies Historical Analysis

Volume 14 Issue 1, 2019, p. 85-106

DOI: 10.7827/TurkishStudies.14683

ISSN: 2667-5552

Skopje/MACEDONIA-Ankara/TURKEY

INTERNATIONAL
BALKAN
UNIVERSITY

EXCELLENCE FOR THE FUTURE
IBU.EDU.MK

Research Article / Araştırma Makalesi

Article Info/Makale Bilgisi

✍ Received/Geliş: Aralık 2018

✓ Accepted/Kabul: Mart 2019

✍ Referees/Hakemler: Doç. Dr. Özkan AKMAN – Doç. Dr. Kadir Kaan BÜYÜKİKİZ – Dr. Öğr. Üyesi Yunus Emre TANSÜ – Dr. Öğr. Üyesi Fatih BOZBAYINDIR

This article was checked by iThenticate.

TEK PARTİ DÖNEMİNDE SOSYAL HAYATIN DÖNÜŞÜMÜ KONYA ÖRNEĞİ (1935-1942)*

Mustafa Murat ÇAY**

ÖZET

Bu çalışmanın amacı; Tek-Parti döneminde sosyal hayatta meydana gelen değişim sürecini ülke genelinde ve bilhassa Konya özelinde değerlendirmektir. Bu amaca ulaşmak için o dönemde yayın hayatını sürdüren yerel bir gazete olan Ekekon'dan, ulusal gazeteler Cumhuriyet, Milliyet ve Ulus'tan, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nden ve bu alanda yapılan ilgili çalışmalardan yararlanılmıştır.

Osmanlı Devleti'nin yıkılmasından sonra yeni bir idarenin kurulmasıyla, sadece yönetim şekli değişmemiş, Türk toplumu bütünüyle yeni bir şekle bürünme sürecine girmiştir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında yapılan önemli bazı yenilikler, daha çok milli olma endişesini taşıırken, sonraki yıllardaki gelişmeler –özellikle Mustafa Kemal Atatürk'ten sonra- Türk toplumunu hızla milli olmaktan uzaklaştırmış ve modernizasyon kavramı tamamen Batılılaşma olarak kabul edilmiştir. Cumhuriyet elitlerinin bu algıyı bir ideoloji haline getirmesiyle de nüfusunun çoğu toprağa bağlı, gelenekçi bir yapıya sahip Türk toplumunda, genel anlamda bir bocalama oluşmuş ve aristokrasi ile halk arasındaki uçurum daha da artmıştır.

Ortaya konan uygulamalar, çağdaşlaşma süreci boyunca asla vazgeçilemez olan lâiklik merkezli bir karakter taşımıştır. Dolayısıyla modernizasyon sürecindeki bir Türk toplumu için milli, mukaddes değerler ve sahip olunan köklü geleneğin yeni bir şekle büründürülmesi fikri, Atatürk zamanında kademeli bir şekilde yapılandırılırken, Milli Şef yönetiminin tüm dönemi için bir prensip haline getirilmiştir. Bu prensip, toplumun büyük bir kesiminde iktidara yönelik zamanla

* Bu makale, 19-22 Mayıs 2016 tarihinde Muğla/Bodrum'da gerçekleştirilen International Conference On Research in Education & Science, adlı kongrede sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

** Dr. Öğr. Üyesi, Gaziantep Üniversitesi Nizip Eğitim Fakültesi, E-posta: mmuratcay1903@yandex.com

azalan teveccühün tamamen silinmesinde önemli derecede etkili olmuştur. Özellikle İnönü'lü Tek-Parti döneminde, Türk toplumuna uygun görülen Greko-Romen kültür kalıbı, gelenekçi toplumda azımsanamayacak kadar bir tepki meydana getirmiş ve bu tepki, toplumun maddî sıkıntılarının giderileceğine olan inancın yanında, manevî alandaki boşluğunun da doldurulacağı düşüncesiyle yeni bir iktidara (Demokrat Parti) zemin hazırlamıştır.

Osmanlı'nın son yüzyılında artık kesinlik kazanan ve Cumhuriyet döneminde hızlı bir şekilde kendini gösteren modernleşme, Batılılaşma ile özdeşleştirilen bir kavram olmuştur. Bu algı, Türk toplumunun Doğu-Batı kültürleri arasında bir çıkmaza düşmesine ve günümüzde de bu çelişkilerden kendisini kurtaramamasına bir sebep teşkil etmiştir.

Çalışmanın sonucunda; Konya'da sosyal hayatın dönüşümünde 1935-1942 yılları arasındaki sürecin bir yönüyle önemli bir zaman dilimini ifade ettiği bulgusuna ulaşılmıştır. Ayrıca, Tek-Parti yönetiminin sosyo-kültürel programlarının, Konya'da -özellikle merkezde- hızlı bir dönüşüm meydana getirdiği, faaliyetlerin, Halkevi bünyesinde planlı bir şekilde yürütüldüğü, çoğu kez yardım amaçlı yapılan faaliyetlerin, Batı'yı işaret eden etkinlikleri topluma benimsetmek gibi başka bir görevi de üstlendiği sonuçlarına da ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tek-Parti, Batılılaşma, Modernizasyon, Konya, Gelenek

TRANSFORMATION OF THE SOCIAL LIFE IN SINGLE PARTY PERIOD IN TURKEY KONYA SAMPLE (1935-1942)

ABSTRACT

The purpose of this study is; to evaluate the change in social life during the Single-Party period throughout the country and especially in Konya. In order to reach this goal, a local newspaper, Ekekon, which was broadcasting at that time, the national newspapers Cumhuriyet, Milliyet and Ulus, the Archives of the Prime Ministry and the related studies in this field was used.

With the establishment of a new administration after the collapse of the Ottoman Empire, not only the way of governing has changed but Turkish society has entered into a completely new process of impersonation. While some important innovations made during the first years of the Republic were more concerned about being national, the developments in the following years rapidly removed the Turkish society from nationality and the concept of modernization was accepted as Westernization. As the Republican elites turned this perception into an ideology, in the Turkish society, which has a traditionalist structure, most of its population has been strayed, and the gap between the aristocracy and the other people has increased.

The practices put forward had a secular-centered character which was never indispensable throughout the modernization process. Therefore, the idea of embedding the national, holy values and deep-

rooted tradition in a new way for a Turkish society in the process of modernization has been made as a principle for the whole period of the National Chief administration while being gradually structured in the time of Atatürk. This accepted principle has been considerably influential in the wiping of the decreasing favor of time in the majority of society. Particularly in the Single-Party period of İsmet İnönü's administration, the Greco-Roman culture pattern, which was seen in accordance with the Turkish society, caused a reaction that was underestimated in the traditional society, and that this reaction, along with the belief that the material problems of the society would be solved, as well as the gap in the spiritual sphere has prepared a ground that would be filled with a new power (Democrat Party).

Modernization, which has become more definite in the last century of the Ottoman Empire and has been manifested itself in the Republican period, has become a concept identified with Westernization. This perception was a reason for Turkish society to fall into a stalemate between East and West cultures and not to save itself from these contradictions.

As a result of the study; in the transformation of social life in Konya, the process between 1935 and 1942 reached an important time period. In addition, it was concluded that the socio-cultural programs of one-party administration have brought about a rapid transformation in Konya, especially in the center. It has also been concluded that the transformative activities are carried out in the community house in a planned way, and that the activities, which are often made for charity, undertake another task, such as adopting the activities pointing to the West to society.

STRUCTURED ABSTRACT

Republic of Turkey, collapsed after an empire has risen to the stage of history with the idea of being a new state to the socio-cultural structure of the administrative structure. According to some foreign researchers who analyzed the Turkish Revolution; With the political changes taking place between 1919-1924, all the political key points which were under the control of Ottoman and traditionalism were captured. However, the revolution pioneers realized that they had entered a new period by seeing that the revolution did not end with seizing power. Thus, in fact, the government declared that it aimed to eliminate the Ottoman traditions and symbols in contradiction with the targeted innovations.

When the media of the period, which provides important information about the reflections of the changes, are considered, the necessity to purify the Turkish culture from foreign influences is thought to be centered within the context of the intensified idea. Modernization was internalized by Westernization and Westernization was not perceived as an alienation. The direction determination in modernization has been effective in the change of Turkish society not only from a technical point of view but also from a socio-cultural perspective. The Westernization program, which was initiated with Atatürk during the Republican period, continued rapidly during the period of the National Chief. The program has been accepted as an

indispensable ideal by integrating with Kemalism. However, Turkish society did not exceed the dilemma of being Eastern or Western, starting from the Second Mahmut period. Today's social indicators in Turkey have shown that the issue has become inextricable. In the early years of the republic, an approach which pointed out that positivist thought was reduced to social life was defined as the movements aimed at destroying spirituality by the parts of society defined as conservative by the society during the one-party period. In the opinion circles, this approach constitutes a part of the debate that has long been rooted between the Nationalists, the Conservatives, the Islamists, and the Western intellectuals. The practices put forward had a characteristically centered character that was never indispensable throughout the modernization process. Therefore, the idea of embedding the national, holy values and deep-rooted tradition in a new form for a Turkish society in the process of modernization has been made as a principle for the entire period of the National Chief administration while being gradually structured in the time of Atatürk. This principle has been significantly influential in the elimination of the diminishing favor for the power in a large part of society. In particular, the Greco-Roman culture pattern, which was found to be suitable for Turkish society during the one-party period of İnönü, caused a reaction that was underestimated in the traditional society. This reaction brought the end of the One-Party power with the belief that the material problems of the society would be solved as well as the gap in the spiritual sphere would be filled.

The process between 1935 and 1942 in the transformation of social life in Konya is an important period of time. The year Mustafa Kemal Atatürk started his illness was 1935. From this year on, Atatürk started to lose his dynamism and could not handle the state affairs while he was in good health and he had to spend most of his time with treatment. The years between 1938 and 1942 included the first four years after the death of Atatürk, which strengthened the power of the One-Party power in the National Chiefship of İsmet İnönü. The socio-cultural programs of the single-party administration brought about a rapid transformation in Konya, especially at the center. The activities were carried out in a structured manner within the community house. Most of the activities carried out for the purpose of charity were also committed to the adoption of Western values. For the dissemination and preservation of national culture, only the elimination of eastern cultures can be described as a striking development. In order to preserve the culture, there is no limit to the spread of Western culture and its adaptation to the Turkish society, while the Arab and Iranian elements / symbols that we call only eastern cultures were drawn. It has been interpreted as a total change in the minds of the Nationalist, Conservative and Islamist circles. In fact, it was undoubtedly religious elements that were liquidated together with eastern cultures. The value judgments specific to Islam have always been perceived by the One-Party aristocracy as being subject to the Arab nation. The general opinion of the Single-Party administration is that the Turks are actually members of modern European civilization. According to this, being from European civilization is possible not only by science and technique, but also by a cultural transformation.

The community center and the local press organs, which played an active role in social life regulation and adaptation of the society rapidly to the West between 1935-1942 in Konya, which is the focus of the study, is important in terms of giving an idea about the rapid change of crust in the socio-cultural area. When the social activities taking place in the press are examined, it is observed that the idea of Westernization has been placed in the life of society without any concessions. In the period covering the years 1935-1942 in Konya, some of the local news published in local media suggesting that the modernization activities carried out under the leadership of government officials are sincerely accepted by the society, is aimed at more propaganda purposes. In this context, it can be said that the single-party regime in Konya does not hold the modernization yeast. The majority of the population of Konya, depending on the land / tradition, did not assimilate Western value judgments as the regime wanted. This has caused the people of Konya to be accused of bigotry and conservatism until recently.

Keywords: Single-Party, Westernization, Modernization, Konya, Tradition

Giriş

Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı sonucunda tarih sahnesinden çekilmesiyle birlikte, işgalcilere karşı verilen Millî Mücadele'nin başarıya ulaşmasıyla kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Osmanlı Devleti'nin hüküm sürdüğü geniş coğrafyadan kalan Anadolu toprakları üzerinde doğmuştur. Türkiye Cumhuriyeti, idarî yapısından sosyo-kültürel yapısına kadar yeni bir devlet olma ideali ile tarih sahnesine çıkmıştır.

Türk İnkılâbı'nı tahlil eden bazı yabancı araştırmacılara göre; 1919-1924 yılları arasında meydana gelen siyasî değişikliklerle, Osmanlı'nın ve dolayısıyla gelenekçiliğin denetimi altında bulunan tüm politik kilit noktaları ele geçirilmiş, ancak devrim öncüleri devrimin iktidarı ele geçirmekle sona ermediğini görerek yeni bir döneme girmiş olduklarının farkına varmışlardır. Bu suretle aslında hükümet, hedeflenen yeniliklerle çelişki içinde olan Osmanlı gelenek ve simgelerini ortadan kaldırma amacını güttüğünü açıklamıştır (Steinhaus, 2002). Siyasal devrimin tamamlanmasından sonra meydana gelen gelişmeler, bazı yerli araştırmacılar tarafından geleneği temsil eden *dine* karşı *ideolojik bir savaş* olarak değerlendirilmiştir. Bu algı, devletin siyasal yapısında olduğu gibi, toplumun sosyo-kültürel yapısında da bir *kabuk değiştirme* olacağının belirtisi olmuştur. 1920'de Meclis'in açılması ile beraber, Cumhuriyet tarihi boyunca devam etmiş olan gelenekçiler-modernleşmeciler çatışması, devletin dinsel alana doğrudan müdahale girişimleriyle beraber daha üst bir aşamaya taşınmıştır (Çevik & Dinçer, 2018, s. 28).

Kenyalı toplumbilimci Ali Mazrui'nin Türkiye Cumhuriyeti'nde İslam'ın aldığı durumla ilgili yaptığı yorumları değerlendiren Mete Tunçay, Türk İnkılâbı'nda İslam'ın ne büsbütün kovulduğunu ne de dinin dış belirimlerinin bastırılmakla yetinildiğini dile getirmiş; İslam'ın yetkisinin hemen her alanı kapsayıcı olmaktan çıkarılarak sonuç olarak devrim öncesine göre *din değiştirildiğini* belirtmiştir (Tunçay, 1999, s. 335). Bunlar oldukça keskin ifadeler ve iddialar olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak gelişmelere bakıldığında, geleneğe ait simge ve unsurların toplum hayatından silinmesi için bir uğraş verildiği gerçeği ortaya çıkmaktadır.

Değişimlerin topluma yansımaları konusunda önemli bilgiler sunan dönemin basını incelendiğinde yoğunluk kazanan fikre göre; Türk kültürünün yabancı etkilerden arındırılması gerekliliği, lâiklik merkezli olarak düşünülmüş, çağdaşlaşma Batılılaşma ile içselleştirilmiş ve

Batılılaşma bir yabancılaşma olarak algılanmamıştır. Batıyı model alma ve özellikle de sekülerizm eksenindeki çabalar, aslında ilk defa Cumhuriyet döneminde ve Mustafa Kemal Atatürk tarafından ortaya atılmış değildir. 19.yy.'da padişahlar ve siyasi elitin yaşam biçimini değiştirme çabaları, az ya da çok siyaseti dinden ayırma denemesiyle paralel gelişmiştir (Faroqhi, 1998, s. 271). Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu buhranlı durumdan kurtarılması için girişilen Batı ile münasebetler özellikle II. Mahmut zamanında artmış, bu diplomasi II. Meşrutiyet döneminde de kararlı bir şekilde sürdürülmüştür. Devletin nasıl kurtarılacağı sorusu, 19. yy. sonu ve 20. yy. başlarında aydın ve bürokratların en temel sorunu olmuştur¹. Bu sorununun çözümlenmesi adına ortaya atılan fikir akımlarından Türkçülük, İslamcılık ve Batıcılık fikirlerinin savunucuları arasında sert tartışmalar meydana gelmiştir. Batıcılığı savunan aydınlar, ülkenin kurtuluşu için Batı'ya yönelme ve Batı medeniyetini kabul etme gerekliliği üzerinde yoğunlaşmışlardır. Ancak Suraiya Faroqhi'nin bir tespiti göre, Osmanlı'nın son döneminde kaybettiği savaşlar, kültür değişiminin bir taraftan sebebi, diğer taraftan da önemli bir engeli olmuştur. Çünkü Avrupa medyasında *Hasta Adam'ın* aşığılanması, Avrupa kültürünü benimsemeye hazır kimi seçkinlerin oldukça canını sıkmıştır (Faroqhi, 1998, s. 270). Bu ve buna benzer bazı kaygılar, Batılılaşma taraflısı aydınların Türkiye'nin nasıl Batılılaşacağı hakkındaki düşüncelerini birbirinden farklı kılmıştır (Kılıç, 1998, s. 206). Tarık Zafer Tunaya, Cumhuriyet dönemi için yaptığı bir tespitte, -biraz da orta yolu bulmak adına yapmış olduğu anlaşılıyor- Doğu'nun tamamen terk edilerek Batı ile bütünleşme çalışmalarının altında yatan temel sebebi, uzlaştırıcı bir üslupla açıklamaya çalışmıştır. Mustafa Kemal Atatürk'ün Batı'yı tanımlarken sıkça kullandığı *medeniyet* ifadesiyle bütünleşen Batı/Batıcılık kavramlarının, bir coğrafya ve kültürü tanımlamadığını, Batı'nın sadece gelişmenin merkezi olarak algılanması gereğini vurgulamıştır (Tunaya, 2002, s. 325).

Çağdaşlaşma konusundaki istikamet tespiti, Türk toplumunun sadece teknik açıdan değil, sosyo-kültürel açıdan da *kabuk değiştirmesinde* etkili olacaktır. Cumhuriyet döneminde Atatürk ile başlatılan Batılılaşma programı, Millî Şef döneminde de hızla devam ettirilmiş; program, Kemalizm ile bütünleştirilerek vazgeçilmez bir ideal olarak kabul edilmiştir. Bu bakımdan Atatürk'ün mü yoksa İsmet Paşa'nın mı daha fazla Batıcı olduğu yönündeki tartışma pek yerinde görünmemektedir. Tek-Parti döneminin özellikle kültür programları tartışılırken, görülen olumsuzlukların sadece İsmet İnönü'ye fatura edilmesi, bazı fikir çevrelerinde görülen bir sapmadır. Türkiye'de Kemalist çevreler ise bunun bir sapma olmadığını, bunun kasten yapıldığını belirtirken aslında Atatürk düşmanlığının İnönü üzerinden yapıldığı yönündeki görüşlerinde ısrarlıdır. Ne suretle olursa olsun, Millî Şef döneminde Kemalizm ile ifade edilerek sunulan Batı ile bütünleşme çalışmaları, siyasette topluma sunulan önemli argümanlar arasında yer almış, yakın dönemde ise Avrupa Birliği süreci içindeki Türkiye'nin dış politikasında hızını arttırmıştır. Fakat Türk toplumu, II. Mahmut'tan itibaren gözle görülür bir şekilde Doğulu ya da Batılı olma çıkmazını aşamamış, günümüz Türkiye'sinde sosyal göstergeler konunun içinden çıkılmaz hale geldiğini göstermiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında pozitivist düşüncenin sosyal hayata indirgenmesinin belirtisi olan bir yaklaşım, Tek-Parti döneminde olduğu kadar bugün de toplumun muhafazakâr olarak nitelenen kesimleri tarafından *maneviyatın yok edilmesine yönelik* hareketler olarak nitelendirilmiştir. Fikir çevrelerinde ise Milliyetçiler, Muhafazakârlar, İslamcılar ve Batıcı entelektüeller arasında kökü uzun yıllar öncesine dayanan tartışmanın bir bölümünü de bu yaklaşım oluşturmaktadır.

Çalışmanın odağında yer alan Konya'da, 1935-1942 yılları arasında sosyal hayatın düzenlenmesi ve toplumun hızlı bir şekilde Batı'ya uyum sağlama yolundaki faaliyetlerde etkin rol oynayan Halkevi ve yerel basın organları, sosyo-kültürel alandaki hızlı kabuk değişimi konusunda fikir vermeleri açısından önem arz etmektedir. Dönemin basınında yer verilen sosyal faaliyetler

¹ Cumhuriyet aydınları da Osmanlı aydınlarının yaşadığı bu sorunları ve korkuları yaşarken bundan çıkış yolu olarak gördükleri ulus kimliği etrafında kolektif kimlik oluşturarak bir ulus-devlet inşasına, modern bir toplum/devlet oluşturmaya yönelmişlerdir (Faroqhi, 1998).

incelendiğinde, Batılılaşma fikrinin tavizsiz bir şekilde toplum hayatına yerleştirildiği/yerleştirilmeye çalışıldığı gözlenmektedir.

Aile Anlayışı Ve Sosyal Hayatın Dönüşümü

Tek-Parti rejimi, Medenî Kanun ile birlikte genelde Türk Milleti'nin ve özelde Türk kadınının sosyal hayattaki rolünün ve haklarının belirginleşmesi, geliştirilmesi ve bu kapsam altında da halkın bilinçlendirilmesini gerekli görmüştür. Batı formatında bir gelişim sürecinin takip edilmesinin başlangıç noktası olarak aile hayatı kabul edilmiştir.

Aile hayatının merkezinde yer alan kadın konusu, Milliyetçilik, Batıcılık, Modernlik, İslamcılık, Muhafazakârlık, Devrimcilik fikirleri ekseninde tartışılmış, günümüzde halen tartışılmaya devam etmektedir. Atatürk İlkeleri'nin hedeflerinden belki de en önemlisi -ne kadar Batıya adapte olunmaya çalışılsa da- temelde, uzun yıllar boyunca ötelenen millî yapıyı tekrar oluşturmak ve geliştirmektir. Bilindiği üzere, inkılaplarda dikkati çeken en önemli konu, Türk Milleti'nin özgünlüğünü yakalama gayretleridir. Türk ırkı kavramı, eski Türklerin yüceliği ve bu arada birçok Turan sembolü özellikle 1930'lu yılların başlarında Türk siyasal düşüncesine bizzat Mustafa Kemal Atatürk'ün başkanlık ettiği bir kültürel ve eğitsel ulusçuluk programının parçası olarak dâhil edilmiştir (Özdoğan, 2001, s.40). Buradan yola çıkıldığı takdirde, aslında Atatürk'ün kafasındaki Türk kadını imajının, İslam öncesi Türk kültüründe olduğu gibi *Katun/Hatun* formatına bağlı olduğu anlaşılır. Bu çerçeveye göre Türk kadını, aile hayatından başlayarak devlet yönetiminde bile söz sahibidir veyahut söz sahibi olmalıdır. Dolayısıyla Mustafa Kemal Atatürk'ün Türk kadını hakkındaki görüşleri esasen daha çok çağdaş dünyanın gözündeki Türk kadını imajına bir tepki mahiyetindedir (Gül, Bayram & Hakkoymaz, 2003, s.45). Haddizatında Atatürk'ün tezinde İslam öncesi Türk Kültürü, Osmanlı Devleti'ne kadar çağdaş Batı kültürüyle aynı özü taşıyan bir kültürdü. Osmanlı geleneksel yapısının Türk kültüründe meydana getirdiği kopmayı kabullenmeyen Atatürk'ün, Batı'nın Türk kadınına hâlâ Osmanlı kadını olarak değerlendirmesini de kabul etmeyeceği mantıklıdır. Kendisi, Batı'nın iftiralarına cevap vermek adına, Türk kadınının toplumdaki esas statüsüne - başka bir ifadeyle aslına dönmesinin çağdaşlaşma olarak algılanması- kavuşturulması konusunda oldukça ısrarcı olmuştur. Ancak Atatürk'ün, Türk kadınının çağdaşlaşma algısı üzerinde de hassasiyetle durduğu görülmektedir. En somut örnekler, Türk kadınının kıyafet konusunda ifrat ve tefrit arasında bocaladığını tespit etmiştir. Ona göre Türk kadınında görülen, ya çok kapalıdır ya da "*Avrupa'nın en serbest balolarında bile dış giyim olarak gösterilmeyecek kadar açıklık*" tır (Gül vd., s.46).

Cumhuriyetin ilanı, sadece hanedan yönetimine son vermekle kalmamış, Kemalist ulusçuluk anlayışı, Osmanlı mirasının hemen hemen bütün ideolojik ve kültürel birikimini ortadan kaldırmıştır (Özdoğan, 2001, s.44). Cumhuriyetin ilanından sonra özellikle bayram kutlamalarında, köhnemiş bir yönetim sürdüren ve düşman tarafından paramparça edilmiş bir devletin enkazından genç Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu vatanın bağımsızlığı, milletin istiklalinin sağlandığı vurgusu yapılmıştır (Haykır & Çevik, 2014, s. 333). Burada bahsedilen Osmanlı ideolojik ve kültürel birikimi esasen İslamî bir kimliği ifade etmektedir. Tarihi boyunca bireylerin hayatının tüm yönlerini kapsayan kurallar bütünü olarak ifade edilen İslamiyet, Cumhuriyet'in bu ilk yıllarında tamamen vicdanlara bırakılmış bir olgu olarak kabul edilmiştir. Toplumun en önemli dayanağı olan dinin, bizzat Atatürk'ün ifadesiyle *manevî bir mefhum* olarak tanınması gereği Türk toplumuna sunulmuştur². Böylece Atatürk döneminde radikal lâik düzenlemelerle boşalan dinin yeri milliyetçilikle doldurulmuştur (Karatepe, 1997, s.89). İnönü döneminde ise daha farklı bir kültürel dönüşümden bahsedilebilir. 1938-1950 arasındaki süreçte, Atatürk'ün üzerinde durduğu milliyetçilik de terkedilerek yerine Eski Yunan ve Latin kültürü ikame edilmeye başlanmıştır (Karatepe, 1997, s.90). Döneme bizzat şahit olanlar ise İnönü'nün din politikası konusundaki uygulamaları hakkında, dindar

²"Bütün vatandaşların Cumhuriyet'i iyi tanıyıp sevmeleri, din ve itikat kayıtlarını dünyadaki yaşayış hududunun haricinde manevî bir mefhum olarak tanınmaları, bilginin telkin edeceği en mühim esaslardır" (İnan, 1988, s.294).

CHP'lilerin ya da eski dinî eğitimden yetişen CHP'lilerin "İsmet Paşa dinî eğitimi kaldırarak, insanların dine daha bir sarılmalarına sebep oldu, insanımız yeniden maneviyata yöneldi ve yeniden dinleşti" dediklerini nakletmektedirler (Koçkuzu, 2004, s. 228).

Din olgusunun,-yukarıda verilen örnekler bağlamında değerlendirildiğinde- Tek-Parti rejimi açısından sadece tasfiye edilmesi gereken bir konu olarak ele alındığı anlaşılmaktadır. Bu sebeple resmî ideoloji, aile hayatında da dinî formları ortadan kaldırma üzerinde yoğunlaşmış ve uygulamalarıyla dinî esaslara bağlı aile yapısını hızlı bir dönüşüm planı çerçevesinde yeniden şekillendirmiştir. İdare, İslamî kurallar içinde var olan nikâh akdi ve boşanma konusunu, Medenî Kanun ile birlikte Batı standartlarına uyarlamayı başarmıştır. Resmî ideolojinin toplum hayatına adaptasyonu konusunda basın unsurlarını etkin bir şekilde kullanan rejim, halkı bilinçlendirme adına dönüşüm projelerini geniş tabakalara yaymayı başarmıştır. İnkılâpların propagandasında Konya'da özellikle *Babalık* gazetesinin İstanbul basınına yakından takip ederek propagandanın Konya'daki ayağını teşkil ettiği bilinmektedir (Gül, vd., s.74). Kamuoyu oluşturmada ve resmî ideolojinin propagandasında basın, rejimin adeta can damarlarından birisi olarak kabul edilmekteydi. Yeni anlayış çerçevesinde Türk kadını imajı, Konya'da yayın hayatını sürdüren yerel basın organlarının üzerinde sıklıkla durduğu ve gündemden düşürmediği bir konu olmuştur (Gökkaya, 1939, s.2). Verilen haberlerde daha çok dikkati çeken, resmî nikâhın teşvikidir (Çalikoğlu, 1940, s.2). İslâm'a göre evlenmelerin kontrol altında tutulması ifade edilmiş olsa da -aslında resmî nikâha zorlama- *Talâk (Boşanma)* konusu, Medenî Kanun esasları ile bağdaşmamaktadır³. Bu sebeple kadın haklarının, Batı formuna göre düşünülmesi gereği ortaya çıkmıştır. Bu gerekliliğin karşılanması içinde özellikle resmî nikâhın Konya'da hızlı bir şekilde tatbik edildiği görülmektedir⁴. Burada şunu da belirtmek gerekir ki en fazla tartışılan konu çok eşlilik konusudur. Ancak yapılan araştırmalar, özellikle Konya'da çok eşliliğin uzun yıllar boyunca çok da rağbet görmediğini göstermektedir. Konuyu incelemiş olan araştırmacılar, elde edilen sonuçlara vurgu yaparak Konya'da birden fazla evliliğin %10'u geçmediğini belirtmişlerdir (Tuş, 2004, s. 41).

Tek-Parti rejiminin aile kurmayı teşvik etmesi yönündeki faaliyetleri, aslında farklı bir açıdan da düşünülebilir. Böyle bakıldığında kemikleşmiş klasik aile yapısını dönüştürmek çok zor ya da daha yerinde bir tabirle imkânsız olduğuna göre, resmî ideolojinin istediği yapıda aileler üretilmesi daha mantıklı bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Ailenin sınırları her ne kadar Medenî Kanun ile çizilmiş olsa da mevcut yapının dönüşümü yeni ailelerin kurulmasından daha zordur. Bu sebeple rejim, yeni nesil aileler meydana getirmek için harekete geçmiştir. Evlenmeler önünde en büyük engel, şüphesiz bu gün de bir sorun olan ekonomik sınırlılıktır. Bunun için, bu meseleye hükümet titizlikle yaklaşmış ve evlenmeleri teşvik konusu doğrudan tasarruf tedbirlerine bağlanmıştır (Ekekon, 3 Nisan 1936, Nu: 312, s.1-3). Tasarrufun zorunlu bir devlet tedbiri haline gelmesi suretiyle toplumda bir bilinç oluşturulması yönünde çalışmalar hız kazanmıştır (Koner, 1941, s.2). Ciddi anlamda bu tedbirlerin en somut örneği olarak, "Düğünlerin fazla masraflı olmasını engelleyen Men-i İsrâfat Kanunu hükümlerinin istisnasız" şekilde uygulanması gösterilebilir (Ekekon, 5 Şubat 1938, Nu:534/135, s.2).

Nikâh işlemleri üzerinde de son derece hassas davranılmıştır. İşlemlerin, belediye dairesinde, muhtar veya ihtiyar heyetinin toplandığı yerde yapılmasına karar verilirken bu uygulamanın planlanan zaman içerisinde tam anlamıyla gerçekleştirilemediği tespit edilmiştir. Evlerde ancak doktor raporuyla hastalığı kesinleşmiş, dışarıya çıkacak durumları olmayanların, bu işlemi yapabileceklerine izin verilmiştir. Ancak bu mazeret olmadan evde işlemlerin yapıldığı ve bazı memurların da menfaat temin

³ Osmanlı dönemi içinde Konya'da nikâh akdi konusunda ayrıntılar için bkz: Mustafa Gülcan, "Şerhiye Sicillerine Göre XVII. Yüzyıl Sonları ve XVIII. Yüzyıl Başlarında Konya'da Nişan Bozma ve Boşanma", *İpek Yolu Konya Kitabı*, C. V, Konya Ticaret Odası Yay, Konya 2002, s. 97-102.

⁴Ekekon, 24 Mart 1935, Nu:4, s.2., Ekekon, 5 II. Kanun (Ocak) 1936, Nu:241, s.2., Ekekon, 29 I. Teşrin (Ekim) 1936, Nu:489, s.5., Ekekon, 21 Eylül 1937, Nu:534/21, s.2.

etmek için bu işi kabul ettikleri yönünde bilgiler de gelmiştir (Ekekon, 7 Kasım 1938, Nu:534/368, s.2). Daha önce değinilen hükümet tedbirlerinin uygulanması konusunda Dâhiliye Vekâleti oldukça hassas hareket etmiş ve israfın önüne geçmek için yeni bir genelge yayınlamıştır. Buna göre:

“1-Geline ait cihaz merasimi yapılmayacak ve cihaz verilmeyecektir.

2-Gelin arabasını beş arabadan başka araba takip etmeyecektir.

3-Gelin arabasına askı asılması, nişan ve çevre merasimi yapılması yasaktır.

4-Düğün için her nevi hediye götürülmesi yasaktır.

5-Düğün bir günden fazla devam etmeyecektir.

6-Düğün ziyafetleri verilmeyecektir” (Ekekon, 20 Haziran 1939, Nu:534/554, s.2).

Bu tedbirlerin pek kısa zaman içerisinde olumlu sonuçlar verdiği görülmektedir. Tedbirlerden sonra, nikâh işlemlerinde azımsanmayacak derecede bir artış meydana gelmiştir. Mesela Konya’da bazı zamanlar üç ay içinde 585 evlenme kaydı yapılmıştır (Ekekon, 14 Eylül 1939, Nu:1162, s.2). Bu bilgiler şüphesiz Medenî Kanun’un tatbikine bağlı gelişmelerdir. Buradan toplumun her geçen gün biraz daha modernize olduğu ve Batı’ya yaklaştığı sonucunu çıkarmak mümkündür. Resmî nikâh ve boşanma konuları başta olmak üzere, Medenî Kanun ile birlikte garanti altına alınan Türk kadını, inkılâplar sayesinde artık birey olma vasfını kazanmaya başlamıştır. Seçme seçilme hakkının tanınması, Türk kadınının hak ettiği değere ulaştırıldığı bir kanıtı olarak görülmüştür (Çalık, 1935a, s.1). Bu dönemde kadının, toplumun bir bireyi olarak kendini göstermesi açısından gerek sosyal gerekse de siyasal alanlarda çalışmalar hız kazanmıştır. Bu çalışmalar kırsala kadar götürülmüştür. Mesela, Cihanbeyli’nin köylerinde muhtarlık ve üyelik seçimleri yeniden yapılmış, seçilenler içinde kadınlar da yer almıştır (Ekekon, 29 Mart 1935, Nu:9, s.2). Türk kadınının hem siyasal hem de sosyal alanda daha da ön plana çıkarıldığı/çıkarılmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır. Özellikle bu toplumsal dönüşümle, kadınların çalışma hayatında da yavaş yavaş etkinliğini arttırdığı dikkat çekmektedir. Propagandalarda, sık sık Türk kadınının çalışkanlığı vurgulanmıştır (Çalık, 1939a, s.1). Kayseri Bez Fabrikası’nın Konya’dan kadın işçi istemesi üzerine, çalışmak isteyen kimsesiz kız ve kadınların yol masraflarının ödeneceği, ayrıca modern binalarda barınmalarının sağlanacağı bildirerek, kadınlar çalışmaya teşvik edilmiştir (Ekekon, 12 Eylül 1936, Nu:449, s.2). Kimsesiz kadın ve kızlar vurgusu, kadının karma iş hayatına alışık olmayan klasik Türk aile yapısına karşı, bu süreçte temkinle yaklaşıldığının bir göstergesi olarak düşünülebilir. Ötelenmiş bir kadın imajının toplum içinde aktif bir hale gelmesi, gelenekçi/tutucu kesim tarafından oldukça yadırganmış, meydana gelen bazı hadiseler rejimin şiddetli tepkisini çekmiştir. Bu tepkinin şiddete dönmesinde resmî ideolojinin propagandistleri etkili olmuştur. Zira onlar, taşrada rejimin gözü-kulağı konumundadırlar. Konya’da da kadının, inkılâplar sayesinde rahatça sokağa çıktığı halde, bazı sataşmalarla karşılaştığı görülmüştür. Bazı propagandistler tarafından söz konusu olaylar kimi zaman abartılarak merkez uyarılmış, kadınlara yönelik bu hareketler “terbiyesizlik” olarak tanımlanmış, hatta hâkimlerin dikkati çekilerek suçlulara “ağır cezalar verilmesi” istenmiştir (Keskin, 1937, s.1).

Kadının kıyafetiyle, çalışma hayatıyla, kısaca modernleşmesiyle birlikte ortaya çıkan genel görüntü karşısında toplumun bazı kesimlerinin gösterdiği tepkiler, mevcut iktidar ve propagandistleri tarafından başından beri bir rejim sorunu olarak algılanmıştır. Geleneksel değerlere sahip bir toplumun, bir anda veya tedricen Batı formları karşısında kalması, gelişmelerin toplumun bu gelenekçi kısmı tarafından ahlâk ölçütlerine göre değerlendirilmesine sebep olmuştur. Olayları rejim sorunu olarak değerlendiren bazı araştırmacılar da bu ölçütleri her nedense bir ideoloji olarak kabul etmektedirler. Mesela Şerif Mardin, halkın ahlâkî çöküntüyü Batılılaşma ile bir tutmasını bir rastlantı olarak değerlendirmemekle beraber, Osmanlı İmparatorluğu’nda 19. ve 20. yy. başlarındaki yeniliğe karşı hareketlerin hepsinde bu ideolojiyi görmektedir (Mardin, 2001, s.69). Yine Şerif Mardin, 1931’deki Menemen Olayında da aynı ideolojinin ortaya çıktığını, tepkilerin “Kadınların peçesi

kalktı, dünyanın sonu geldi” düzleminde oluştuğuna dikkat çeker (Mardin, 2001, s.70). Olayları bir dizi sistematikinde kabul eden Şerif Mardin, Tek-parti rejiminden yıllar sonra 1968’de Konya’da yaşanan olayları⁵ da bu boyutta değerlendirmiştir. Olayların merkezinde gördüğü kesimin, kadınlara karşı olduğunu, tepki hareketlerinin *kısa kollu elbiseyi protesto* şeklinde belirlediğini iddia etmesi ve bu tepkiyi olaylarda ön plana çıkan esnaf ve zanaatkarların içinde bulunduğu ekonomik sıkıntılara bağlaması da son derece ilginçtir⁶. Ancak olayları, Anti-Komünist tepki perspektifinden çıkararak rejim sorunu haline getirmek pek de insafli görünmemektedir. Türkiye’de Mevlana Diyarı ve Selçuklu başkenti olarak kabul gören Konya’nın sosyal yapısına bakış açısındaki algı sorununun, kendisini modern olarak nitelendiren kesimde yıllardır devam eden bir olgu haline gelmesi son derece üzüntü verici bir durumdur.

Geleneksel kadın imajının yıkılması ve kadının istenilen modernlik ölçütünde ele alınmaya başlanmasına rağmen Tek-Parti idaresi; iktidarda kaldığı müddetçe sürdürdüğünü iddia ettiği bütünleştirici politikalar dolayısıyla, herhangi bir şekilde toplumsal çatışmaya sebep olabilecek bir yola girmekten de kaçınmıştır. Kadının sosyal hayata çekilmesi ve kendisini ifade etmesi sağlanmaya çalışılsa da uygulanan politika, ayrıştırıcı unsurlardan uzak tutulmuştur. Bu bağlamda toplumda, her türlü cinsiyet ayrımının kalktığının daha iyi anlaşılabilmesi için, bazı derneklerin isimlerinde görülen ve cinsiyet ifade eden kelimelerin kaldırılmasına dikkat edilebilir. Cemiyetler Kanunu’na göre, Kadınlar Birliği, Kadınları Esirgeme Kurumu gibi sadece bir cinse ait cemiyet kurulmasının yasaklanması (Ekekon, 3 Aralık 1938, Nu:534/390, s.2) bu perspektifte düşünülmelidir.

Aile hayatının düzenlenmesinde bir hükümet politikası olarak, nüfusun çoğaltılmasına yönelik çalışmalar ve bu çalışmaların sonuçlarının araştırılması da kayda değer bir hareket olacaktır. Araştırma kapsamı içinde yer alan yıllarda, nüfusun arttırılmasına yönelik çalışmalar dikkat çekici boyuttadır. Söz konusu süreçte herhangi bir şekilde aile planlamasından bahsetmek mümkün değildir. Arka arkaya savaşlardan çıkılması, bunun başlıca sebeplerindedir. Ayrıca nüfusun fazlalığı, uluslararası platformda bir güç sembolü olarak değerlendirilmektedir. Aslında bu gerçek, bu gün de güncelliğini korumaktadır. Fakat nüfusun fazlalığı, yegâne bağlayıcı amaç sayılamaz. Tek-Parti idaresine göre nüfus idealize edilmeli ve sağlıklı olmalıdır (Koner, 1942a, s.2). Dönemin basınında yer alan haber ve makalelerde, aileler çocuk yapmaya ve dolayısıyla da nüfusun artmasına hizmet etmeleri yönünde

⁵Söz konusu 1968 olayları, 15 Temmuz 1968’de İstanbul’a gelen 6. Filo’yu protesto eylemlerinden sonra yaşananların Konya ayağıyla ilgilidir, çünkü olaylarda hayatını yitiren Vedat Demircioğlu’nun cenazesi Konya’ya getirilmişti (6. Filo’yu protesto olayları için Bknz: Esat Korkmaz, *Kafa Tutan Günler-68 Güncesi-*, Arba Yay., İstanbul 1992). 15 Temmuz 1968’de İstanbul’a gelen 6. Filo’ya karşı protesto eylemleri düzenleyen İTÜ öğrencilerinin katıldığı gösteriler sonucunda İTÜ Talebe Yurdu, 17 Temmuz’da sabaha karşı polis tarafından basılır. Pencereden atılan ve komaya giren Vedat Demircioğlu 24 Temmuz’da hayatını kaybeder. Demircioğlu’nun cenazesinin Konya’ya getirileceğinin belli olması üzerine Türkiye Öğretmenler Sendikası (TÖS) ile Türkiye Milli Talebe Federasyonu (TMTF) miting düzenlemek istemişlerdir. Ancak Konya’da bazı esnaf örgütleri ve Komünizmle Mücadele Derneği bu mitingin yapılmasına karşı çıkarak olayların merkezinde yer almıştır. *Yeni Konya* gazetesi, bazı sol görüşlü kitapçevleri ve kurumlar, eğlence yerleri ve kulüpler saldırıya uğramıştır. Olaylar sırasında meydana gelen hafif şiddetli deprem nedeniyle kentlin elektrikleri de kesilince olaylar daha da büyümüştür. Bazı yetkililerin verdiği demeçler olayları doğrudan bir irtica hareketi şekline sokacaktır. Mesela 2. Ordu Komutanı Org. Gen. Nazmi Karakoç’un verdiği demeçte, olayların mahiyetinin ve tahrikçilerin niteliklerinin kesin belli olmadığını söylemiş olmasına rağmen olaylara karışanlar arasında *yeşil sarıklıların* görüldüğünü belirtmesi, konunun farklı boyutlara çekilmesine sebep olmuştur (*Ulus*, 25 Temmuz 1968, Nu: 16214, s. 7). Her ne kadar olayların tam mahiyetinin saptanamadığına dair yetkili ağızlardan verilen ifadelerle rağmen özellikle *Ulus* gazetesi, “*Olaylar, Konya Müftüsünün uzun süredir ettiği tohumların sonucudur*” diyerek konuyu bir irtica hareketine bağlamıştır (*Ulus*, 25 Temmuz 1968, Nu: 16214, s. 7).

⁶Şerif Mardin’in olayları *Konya Ayaklanması* olarak nitelendirmesi üzerinde durulursa, asıl ideolojik saplantının nerede olduğu anlaşılır. Dönemin *Ulus* gazetesi de olaylar sırasında bir vitrinde kırılan Atatürk büstü üzerinde yoğunlaşarak gelişmeleri *gericilik hareketi* olarak vermiştir (*Ulus*, 25 Temmuz 1968, Nu: 16214, s. 1). Ancak Konya’ya gelen İçişleri Bakanı Faruk Sükan verdiği demeçte, olaylarda irticai mahiyetin olmadığını, aşırı solun tahriklerinin etkili olduğunu söylemiştir (*Milliyet*, 25 Temmuz 1968, s.1). Faruk Sükan’ın bu demeci İsmet İnönü tarafından, olayların teşhisi konusunda hiç de ümit verici bulunmamıştır. Haddizatında İnönü, Konya’da yaşananları ilk etapta irtica hareketi çerçevesinde değerlendirmiştir (www.ismetinonu.org.tr/ismet-inonu-1968-1970.htm). Fakat daha sonraki günlerde İnönü, muhtemelen olayların hakikatini anlamış olacak ki CHP parti meclisi toplantısından sonra gazetecilere konu hakkında söylediklerinde irticadan bahsetmemiştir (*Cumhuriyet*, 29 Temmuz 1968).

özendirilmiştir. Özellikle çocuk düşürmenin kanunen yasak olduğuna dikkat çekilmiş ve bunun sağlık açısından da zararlarına değinilmiştir (Koner, 1942c, s.2). Doğumevlerinin halka yardımcı olacağı ve vatandaşların da bu konuda her hangi bir ihmale gitmemeleri vurgulanmıştır (Ekekon, 6 Kasım 1936, Nu:494, s.3). Hıfzıssıhha Kanunu'na göre 6 veya üzerinde çocuğu olan annelere ödül verilmesi de bu teşvik hareketlerine bir örnektir (Ekekon, 29 Eylül 1937, Nu:534/28, s.2). Sağlıklı çocuklar yetiştirme konusunda halkın teşvik edilmesine yönelik uygulamalardan birisi de zaman zaman Çocuk Esirgeme Kurumu'nun Halkevi bünyesinde düzenlediği Gürbüz Çocuk Müsabakalarıdır (Ekekon, 12 Nisan 1941, Nu:1640, s.2).

Ortaya konulan programların ve faaliyetlerin temel amacı, nüfusun sağlıklı ve idealize edilmiş olarak çoğalması ve bu yönde gençliğin korunmasıdır. Ancak nüfusun artması karşısında ekonomik sıkıntıların baş göstermesi ve çocuk denecek yaşta bir işçi kitlesinin oluşması, bunların uygunsuz yerlerde çalıştırılmasıyla ortaya çıkan sorunlar karşısında iktidar, bazı tedbirler almak durumunda kalmıştır. Özellikle bar ve diğer eğlence yerlerinde 18 yaşından küçük çocukların çalıştırıldığı dikkate alınarak, bunun önüne geçilmesi için Dâhiliye Vekâletinden vilayetlere gerekli talimat gönderilmiştir (Ekekon, 19 Nisan 1938, Nu:534/193, s.2). Böylece fazla nüfusun toplumda çarpıklıklara sebebiyet vermemesi sağlanmaya çalışılmıştır. Aile hayatının geliştirilmesine yönelik olarak iktidar, rasyonel programlar sürdürse de özellikle II. Dünya Savaşı'ndan kaynaklanan ekonomik sıkıntılar, savaşa girmeyen Türk Milleti'ni sosyal yönden önemli ölçüde etkilemiştir. Özellikle bu yıllarda diğer illerde olduğu gibi Konya'da da boşanmaların çoğaldığından yakınılmıştır (Koner, 1942d, s.1). Bu konuda özellikle ekonomik sebeplerin dikkat çekici durumda olduğu tespit edilmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu'nda Anadolu'nun merkez tarafından ihmal edilmiş olması gerçeği, taşrada okur-yazar sayısının azlığına ve eğitim kurumlarının İstanbul'a oranla küçüklüğüne bağlanmasına rağmen yine de Anadolu'da en fazla eğitim kurumlarına rastlanan şehirlerarasında, eski başkentlerden Bursa ve yine başkent olma özelliği yanında Mevlevî merkezi olarak kabul edilen Konya bulunmaktadır. Hem Konya halkının hem de ailelerinin eğitilmesinde, sosyalleşmesinde toplumsal hak ve ödevlerini öğrenmelerinde medreselerin etkisi olmuştur (Erten, 2001, s.27). İlk bakışta eğitim kurumları olarak görülen ama etkileri bakımından sosyal kurumlar olarak da kabul edilebilecek medreselerin kapatılması, toplumda önemli bir boşluk meydana getirmiştir. Aslında medreseler, Osmanlı'nın en uzun asrı denilen son yıllarında bilinen formasyonunu kaybetmiş/kaybettirilmişti. Bazı araştırmacılar imparatorluğun son dönemlerinde kurulan teknik okulların lehine olarak dinî okulların yani medreselerin bilinçli bir tavırla ihmal edildiğini belirtmektedirler. Bu kişilere göre, entelektüel iddiası olan ulema başka eğitim alanları seçmek zorunda kalmıştır. Bu iddiaları destekleyen Suraiya Faroqhi, bulguları daha uzun bir zamana yayarak Türkiye'de dine ilgi duyan entelektüel sayısının az olmasında, II. Mahmut'un ve ardıllarının aldıkları bu kararın etkisine vurgu yapmış, askeri okulların laikleşme sürecinde önemli bir işlev üstlendiğini belirtmiştir (Faroqhi, 1998, s. 272).

Medreselerin bir zamanlar sahip olduğu özellikleri kaybetmesinin genel ve özel sebepleri halen tartışma konusu yapılabilir ama meydana gelen bu boşluk, Tek-Parti idaresi tarafından çağdaş kurumların hayata geçirilmesiyle kapatılmaya çalışılmıştır. Medreselerin kapatılması, sosyal dönüşüm projesinde önemli bir başlangıç evresidir. Önemli medreselere sahip Konya da bu devrimden en çok etkilenen şehir olmuştur. Sosyal-kültürel dinamiklerin bir anda değişmesinin göz ardı edilemeyecek boşluklar doğurduğunu daha önce belirttik. Sosyal bocalamalar basamağından birisi de *kıraathane* olgusunun yerini artık hızlı bir şekilde *kahvehane* anlayışının almasıdır. Dönem itibariyle sosyal hayat denilince ilk akla gelen ama merkezde erkek cinsiyetinin olduğu –kadınların sosyal hayata çekilme gayretlerinin henüz yeni hız kazandığı bu dönemde- kahvehaneler, sistem tarafından toplumu tehdit eden en büyük sorunlardan biri olarak görülmeye başlanmıştır. Özellikle kahvehanelerde oyun oynanmasının yasaklanmasına yönelik faaliyetler dikkat çekmektedir (Çalık, 1935b, s.1). Yine alkol tüketimine bağlı olan sıkıntıların da ciddi önlemlerle giderilmeye çalışıldığı, alkolün sosyal hayattaki olumsuz etkilerinin önüne geçilmesi konusunda tedbirler alındığı görülüyor. Polis Vazife ve Salahiyeti

Kanununun⁷ içkili yerlerin denetimine yönelik maddeleri ve cezaların Vilayetler İdaresi Kanunu'nun 68. Maddesine göre para cezası şeklinde olması bu tedbirler arasındadır (Ekekon, 28 Ekim 1937, Nu:534/52, s.2). Ancak bir taraftan İnhisarların (Tekel İdaresi) ürettiği içkilerin gazete sayfalarında boy boy reklamı yapılırken diğer taraftan içkinin fert ve toplum üzerindeki olumsuz etkilerine işaret edilmesi bir çelişki olarak durmaktadır.

Sosyal hayatın düzenlenmesi, öncelikle sorunların veya ileride sorun olabilecek etmenlerin ortadan kaldırılmasından geçmektedir. Konya'da sosyal hayatın dönüşümünde Halkevi'nin katkıları oldukça fazladır ve Halkevi bir çeşit organizatör durumundadır. Halkevi, toplumun kahvehanelerden ve gereksiz alkol tüketiminden uzaklaştırılması adına önemli faaliyetler sergilemiştir. Seyyar sinema makinesi ile ücretsiz eğitici filmlerin gösterilmesi, bunun kasaba ve köylere kadar yaygınlaştırılması yönünde çalışmalar yapılmıştır (Ekekon, 17 Haziran 1938, Nu:534/245, s.2). Çalışmalar kapsamında Halkevi bahçesi, halkın sosyal ihtiyaçlarına cevap verebilecek ve oturulup eğlenilebilecek bir hale getirilmiştir. Haftanın belirli günlerinde bando, caz ve halk sazları ile programlar düzenlenmiştir (Ekekon, 5 Ağustos 1938, Nu:534/288, s.2). Böylece halkın sosyal ve kültürel faaliyetlere katılması yönünde ciddi çalışmalar yapılmıştır. Ancak Halkevi'nin organize etmediği, işletmesini şahısların yaptığı bazı faaliyetlerde –özellikle sinemalarda- para kazanma adına istismaların yapıldığı da gözlenmiştir.

Sosyal Hayatın Dönüşümünde Önemli Bazı Dinamikler

Özelde, çalışma konusunu kapsayan yıllar arasında; genelde ise Tek-Parti iktidarı döneminde, rejim nezdinde bazı unsurlar üzerinde özellikle durulmuş, bunlar etki alanları ve getirdiği sonuçlar itibariyle göz önünde tutulmuştur. Bu unsurlar başta sinema-tiyatro, temsil, konser ve balolardır.

Sinema, gerek halkın sosyalliğini gerekse de eğitimini arttırmak adına önemli bir unsur olarak kabul edilmiştir. Gerçekten de sinema unsuru, siyasî açıdan da tıpkı radyo gibi önemli bir propaganda aracıydı. Türk toplumunda sinema ve tiyatro başta olmak üzere sanatsal faaliyetlerin tamamına yakını, gayrimüslim unsurlar tarafından icra ediliyordu. Bunda Türk toplumunda muhafazakârlık-dindarlık faktörlerinin ağırlığı etkili olmuş, aslında gelenekçi unsurların boş bıraktığı bu alan, düşman oldukları Batı ve zihniyeti tarafından doldurulmuş; belki de meydana gelen kültürel kırılmalar bir bakıma düşmana bıraktıkları bu sahadan salvolar halinde üzerlerine gelmişti. Bu paradoks, ayrı bir sosyolojik çalışmanın konusu olabilir.

Konya'da ilk sinema gösterimi, Doktor Dat'ın özel hastanesindeki salonda Hristiyan Gençler Teşkilatı tarafından 1910'da gerçekleştirilmiştir. Daha sonra Sanayi Mektebi salonunda film gösterimi yapılmıştır. Gösterilen filmlerin sözleri ve müzikleri Türkçedir (Odabaşı, 1998, s.177). Tek-Parti idaresi, sinema konusunda önemli atılımlarda bulunmuş, sinemanın yaygınlaşması için çaba sarf etmiştir. Bu bağlamda kabul edilen bir kanunla birlikte, sinema, tiyatro gibi yerlerden alınan vergilerden önemli derecede indirimle gidilmiş, vergi indirimine paralel olarak da bilet fiyatları düşürülmüştür. (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi-BCA/030.18.01.02.84.75.15). Bazı şehirlerde ticarî kaygılardan dolayı işletmecilerin bakanlığın belirlediği oranların altında indirimle gitmeleri, bakanlığı daha sıkı kontroller yapmaya sevk edecektir (Ekekon, 20 Aralık 1938, Nu:534/404, s.2). Bu, işletmeciler için sadece bir ekonomik durumdu ancak iktidar için aynı zamanda bir rejim meselesiydi. Verilen talimatlarla Konya Belediyesi de sinema fiyatlarını inceleyerek yeni bir tarife düzenlemiş, sinema kapasitelerini de tespit etmiştir. Belediye Sineması'nın 680, Yeni Sinema'nın 544 kişi alacağı, fazla müşteri alanlara da ceza verileceği açıklanmıştır (Ekekon, 8 Şubat 1939, s.534/443, s.2). Bu türden çabalar, her şeyden önce halkın sinemalara yönlendirilmesini ve sosyal hayatın geliştirilmesine yöneliktir. Çalışmalar neticesinde halkın sinemaya olan ilgisinin günden güne arttığı, bu yüzden yeni işletmelerin hayata geçirilmeye çalışıldığı görülmektedir. Ata Koçbekir'in açtığı yazlık sinema, ilk

⁷ 7 Nisan 1938 tarihinde alınan kararlar bu kanunda bazı değişiklikler yapılmıştır (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)/030.18.01.02/82.28.2.).

filmli olan “Yaşasın Aşk”ın gösterimiyle faaliyete geçmiştir (Ekekon, 17 Mayıs 1939, Nu:534/525, s.2). Burada ilginç olan nokta; “Yaşasın Aşk” bir Arap filmiydi ve toplumun Batılılaşmasına yönelik çabaların hat safhada olduğu bir dönemde, Arap filmlerinin ilgi görmesi/gösterilmesi idi. Rejimin, kabul ettiği kültür programı ile karşılaştırıldığında böyle bir çelişkiyi göz ardı etmesini, toplumu sinemaya alıştırma sürecinde gösterilen bir tolerans olarak değerlendirmek de mümkündür.

Cumhuriyet’in ilk yıllarında Sanayi Mektebi’nin salonlarında açılan sinemada gösterilen filmler, erkekler ve kadınlar için ayrı seanslardaydı (Odabaşı, 1999, s.195). Bu durum kısa bir süreliğine de olsa tartışmaya açık hale gelmiştir. Bundan halkın sahip olduğu geleneklerinden bir anda sıyrılmamasının, geçmişle bağını bir anda kesebilmesinin mümkün olmadığı, bir bocalama yaşadığı açıkça anlaşılmaktadır. 1938 yılına ait bir örnek, bu konuda genel bir yargıyı taşıması açısından da önem arz etmektedir. Bir vatandaşın mektubunda, Belediye Sineması’nda kadın ve erkeklerin ayrı bölümlerde olması, haremlik-selamlık olarak nitelendirilmiş ve kınanmıştır (Ekekon, 2 Ekim 1938, Nu:534/337, s.3). Mektup sahibinin sosyal statüsünü belirlemek imkânsız olsa da rejimin istediği şekilde sosyalleşme konusundaki bu sıkıntılar, elbette bir yerde alışkanlıkların tesiri olarak düşünülebilir. Sinema, aynı zamanda bir eğitim aracı olarak da değerlendirilmiştir. Kültür filmlerinin yanı sıra çeşitli yerlerde halka bedava gösterilen eğitici filmlerin sayısı da bir hayli fazladır (Ekekon, 15 Şubat 1940, Nu:1287, s.1). İktidar, sinema faaliyetleri içinde gerekli denetimleri sağlamak, film ve senaryoları kontrol etmek amacıyla 29 Temmuz 1936 tarihli talimatnamesini ilgili yerlere göndermiş (BCA/030.18.01.02/67.64.16), “Filmlerin ve Film Senaryolarının Kontrolüne Dair Nizamname” ise, 19 Temmuz 1939 tarihinde yürürlüğe konmuştur. İstanbul ve Ankara’da kurulan Film Murakabe Komisyonları, gerekli görülen incelemelerden sorumluydular. Komisyon üyeleri, Genelkurmay Başkanlığı ile İçişleri, Kültür, Ekonomi ve Tarım Bakanlığı’ndan tayin edilecek beş üye ile filmin içeriğine göre, ilgili bakanlıktan gönderilecek bir memurdan oluşmaktaydı (BCA/030.10/146.44.5). 29 Temmuz 1939 tarihli kararlar da öğretici ve teknik filmlerin kontrolüne ait nizamnamenin yürürlüğe konmasına yönelik bir adım atılmıştır (BCA/030.18.01.02/88.73.2.). Rejimin sinema ve film alanını bu derece kontrol altında tutmasının altında II. Dünya Savaşı’nın getirdiği şartların önemli ölçüde etkisi olmuştur. Dönem itibarıyla psikolojik harp ve propaganda konusunda radyo ve sinema unsurları yegâne araçlardı. Savaşın tarafı olan devletler, propaganda faaliyetlerini bu araçlarla oldukça yoğun bir şekilde sürdürmüşlerdir. Tek-Parti rejimi Türkiye’yi savaştan uzak tutmak hassasiyeti içinde -dış politikasının bir gereği olarak- dengede kalma konusunda çaba sarf etmekteydi. Rejimin endişesi, psikolojik tarzda yapılması muhtemel saldırıların yalnızca radyo yoluyla değil, filmler yoluyla da olabileceği yönündedir⁸.

Sosyal hayatın geliştirilmesine, halkın çağdaş unsurlarla tanıştırılarak Batı ile uyumunun sosyo-kültürel alanlarda tam anlamıyla sağlanmasına yönelik çabalar yanında rejim, toplumun hassaslık gösterdiği bazı konular üzerinde son derece temkinli hareket etmiştir. Bu bağlamda, sinemalarda gösterilecek filmlerin genel toplum ahlâkına uygun olup olmadığı titizlikle kontrol edilmiştir. Kamuoyunun bu konuya dikkatlerinin çekilmesi için de çoğu kez yerel gazeteciler tarafından eleştirel köşe yazıları kaleme alınmıştır. Genel ahlâk konusunda bu korumacı tavır, özellikle çocuklara yöneliktir. İçerikleri bakımından ailelere yapılan ikazları kapsayan makalelerde, çocukların gelişimlerini olumsuz yönde etkileyecek filmlere götürülmemeleri zorunluluğu üzerinde ısrarla durulmuştur (Çalık, 1935c, s.1). Çocukların gelişimini olumsuz yönde etkilemesi muhtemel unsurların ortadan kaldırılması için bazı milletvekilleri tarafından sunulan kanun teklifleriyle konu, birçok kez Meclis gündemine de taşınmıştır. Kırklareli Mebusu Dr. Fuat Umay’ın sunduğu bir teklifin

⁸II. Dünya Savaşı ile ilgili olarak üzerinde durulan önemli konulardan birisi de Beşinci Kol faaliyetleridir. Bu isimle ifade edilen gizli güç, millete içten zarar verecek olan her türlü fikir hareketleridir. CHP Genel Sekreteri A.F. Tuzer, 7 Haziran 1940 tarihli radyonun önemiyle ilgili bir genelgesinde; General Franko’nun, Madrid’e taarruz ederken kendisiyle röportaj yapan bir Amerikalı gazeteciye: “Madrid’e dört koldan taarruz ediyoruz, beşinci bir kolumuz da vardır ki, o da Madrid içinde çalışmaktadır” dediğini naklederek, söz konusu edilen Beşinci Kol’un ne anlama geldiğini ifade etmiştir (BCA/030.10/79.524.9.).

incelenmesi sonucunda; 12 yaşından küçük çocukların sinema, tiyatro, dans salonu ve bar gibi yerlere girmelerinin 1593 sayılı Umumî Hıfzıssıhha Kanunu'nun 167. maddesiyle yasaklandığı ve bu maddenin 2. fıkrası ile 6 yaşından büyük olanların eğitici sinema ve tiyatrolara girmelerine izin verildiği belirtilmiş, ayrı bir kanun yerine 167. maddenin değiştirilmesi uygun görülmüştür (BCA/030.10.146.44.1). Sinema filmlerinin kontrol altında tutulması konusunu gündeminden hiç düşürmediği anlaşılan Dr. Fuat Umay, daha sonraki süreçte de sunmuş olduğu kanun teklifinde, "kontROLSÜZ bırakılan sinema filmlerinin çocuklar üzerinde yapacağı olumsuz etkilere meydan vermemek ve sinemayı bir mektep haline koyabilmek için filmlerin kontrol edilmesinin şart olduğunu" vurgulamıştır (BCA/030.10.4.22.20). Umay'ın konu üzerinde ısrarcı tutumu karşısında Dâhiliye Vekili Faruk Öztrak tarafından verilen karşılıklı, 2559 sayılı Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu'nun 12. maddesinin son fıkrasında, eğlence yerlerine yanlarında velileri olsa dahi 18 yaşından küçüklerin girmesinin, 1593 sayılı Umumî Hıfzıssıhha Kanunu'nun 166. ve 167. maddelerinin de 12 yaşından aşağıda olanların eğlence yerlerine getirilmesinin, yine 18 yaşından küçük olanlara her çeşit alkol verilmesi veya satılmasının yasaklandığı ifade edilerek kanun teklifinde istenilenlerin zaten bu maddelerle uygulandığı belirtilmiştir. Dolayısıyla teklifin kanunlaştırılmasından ziyade, sözü geçen 167. maddedeki 12 yaş şartının 15'e çıkarılmasının daha uygun olacağı açıklanmıştır (BCA/030.10.4.22.20). Daha sonraki uygulamalardan da görüleceği üzere, 12 yaşından küçük çocukların sinema gibi yerlere alınmaları yasaklanmıştır (Ekekon, 21 Mart 1942, Nu:1876, s.2). Bu engellemede tek sebep, filmlerin yaşa uygun olup olmadığı değildir. Bir diğer önemli etken, sinema ile birlikte çocukların zaman kavramı konusunda yaşamaları muhtemel sıkıntılardır. Vakitlerini sinema ve tiyatrolarda harcayan çocukların yetiştirilmesinde ve ideal bir vatandaş haline getirilmeleri sürecinde çıkabilecek engeller, hak verilir ki Tek-Parti rejiminin asla tasvip etmeyeceği bir tehlike idi.

Konya'da sosyal hayatın Tek-Parti ideolojisi ve kontrolü altında hızlı bir şekilde dönüşüm göstermesinde, sinema oldukça önemli bir rol oynamıştır. Rejim, planladığı şekilde sosyo-kültürel alanın dönüşümünü sağlarken, dönem itibarıyla toplumsal hayatın şekillendirilmesinde son derece önemli görülen sinema faktörünü etkili bir şekilde kullanmıştır. Şehirde sinemanın olduğu muhitte ikamet eden halkın, seyyar satıcıların bağışmalarından şikâyetçi olmalarına rağmen (Ekekon, 28 Temmuz 1942, Nu:1932, s.2). Belediye Sineması, Konya hayatının sosyal dönüşümünde üzerine düşen görevi yerine getirmiş, 1950'de çıkan bir yangında büyük zarar görmüştür (Odabaşı, 1998, s.179).

Sinemadan sonra önemli bir dönüşüm aracı da temsiller ve konserlerdir. Tek-Parti yönetimi, toplumun modernleştirilmesi ve kültürün lâikleştirilmesinde etkili olacağını düşündüğü müzik ve tiyatro faaliyetlerini teşvik etmiştir (Karatepe, 1997, s. 106). Her iki unsur da adeta lâikliğin birer alamet-i farikası olarak görülmüştür. Tek-Parti rejiminin bu türden uygulamalarıyla ilgili yapılan bazı analizlerde İnönü'nün, kalkınmayı altyapı ve ekonomideki gelişmelerden ziyade bir kültür problemi olarak gördüğü özellikle vurgulanmıştır. Buna göre; "*Konservatüvar açmakla, opera kurmakla, devlet radyolarında Türk müziğini yasaklamakla, okullarda Batı müziği öğretmekle, Hümanist kültürün temel eserlerini Türkçeye aktarmakla hatta okullara Latince ve Yunanca dersler koymakla; Tek-Parti döneminin ilk yarısında alınan radikal önlemlerle yok edilemeyen İslamî unsurlar temizlenmiştir.*" (Karatepe, 1997, s. 90). Yukarıdaki yaklaşımla meseleyi ele alanlar, Türk Siyasî Tarihi'nde son zamanlarda ön plana çıkan/çıkartılan "Siyasal İslamcılıkla" ilişkilendirilmişlerdir.

Konya'da sergilenen gösteriler, sadece eğlence amacıyla sınırlanmamış, aynı zamanda eğitimi hedefleyen araçlar olarak kabul edilmiştir. Bu amaç, her şeyden evvel kültürel bir dönüşümü kapsamaktaydı. Gençlik Temsil Kurulu, bu konuda aktif bir şekilde faaliyet yürütmüştür. Faaliyetler, şehir içinde türlü araçlarla halkın ilgisini çekecek şekilde duyurulmuş, katılımın yüksek miktarlarda olması planlanmıştır (Ekekon, 15 Eylül 1935, Nu:152, s.2). Ayrıca Konya Halkevi de ayda bir olmak suretiyle bir eseri, hoparlör aracılığıyla şehirde yayınlamıştır. Radyofonik eserler yanında, sahne eserleri de zaman içinde belirli programlar dâhilinde sergilenmiştir (Ekekon, 25 Mart 1938, Nu:534/172, s.2). Daha önce sinema konusunda belirttiğimiz gibi rejim, kontrol mekanizmasını

hassasiyetle çalıştırmıştır. Gösterilen piyesler de tıpkı filmler gibi sıkı bir denetime tabi tutulmuştur (BCA/490.01/3.13.52).

Konya’da kültürel ve sanatsal dönüşümün daha hızlı ve istenilen şekilde neticelenmesi için faaliyetler mümkün olduğu kadar canlı tutulmaya çalışılmıştır. Dönemin ünlü sanatçılarının şehre getirilmeleri bu tür faaliyetlere ivme kazandırmıştır. Türk sanat camiasında *Şarlo* tiplmesiyle tanınan Şükrü Gül de Konya halkı tarafından yoğun ilgiyle karşılanmıştır (Ekekon, 15 Mart 1936, Nu:296, s.2). İstanbul Şehir Tiyatrosu’nun da Konya’ya sıklıkla gelmesi, halkın tiyatro gösterilerine ilgisinin artmasına önemli derecede katkı sağlamıştır (Ekekon, 4 Nisan 1939, Nu:534/488, s.2). Halkın tiyatro alanına belki de beklenin üzerinde ilgi göstermesi, Belediye’yi harekete geçirmiş ve Konya’nın eski sanatkarlarından Burhaneddin Tepsi koordinatörlüğünde bir şehir tiyatrosu kurulmasına karar verilmiştir (Ekekon,13 Haziran 1942, Nu:1913, s.2.). Tiyatro, sinema gibi resmî ideolojinin sosyo-kültürel alana yayılmasında bir araç olarak kabul edilmesine rağmen, bir takım teknik ve maddî sıkıntılarla karşı karşıya kalınca, yerel idareciler -ki bunlar Tek-Parti’nin birer temsilcileri konumundaydı- mevcut imkânlarla tiyatronun yayılmasına çaba sarf etmişlerdir. Bu çabalar, elbette tiyatroyu bir propaganda aracı olarak kullanmaya yönelikti ve gerek Belediye gibi tüzel kişilikler gerek şahıslar tiyatronun yaygınlaştırılması için el birliği etmişlerdir. Tüm çabalara rağmen görülen eksiklikler, farklı platformlarda dile getirilerek kimi zaman eleştiri konusu da yapılmıştır. Refik Koraltan, Kandemir’in *Konya* adlı eserine yazdığı önsözde; “Konya’nın, Saltanat ve Meşrutiyet dönemlerinde olduğu gibi Cumhuriyet devrinde de ihmal edildiğinden” yakınmış, bir bakıma merkeze serzenişte bulunmuştur (Kandemir, 1957, s.3-4). Mevleviliğin merkezi olarak diğer yerlere göre güzel sanatlar konusunda önde görülen Konya, gerçek anlamda tiyatroya ancak 1950’den sonra kavuşmuştur (Kandemir, 1957, s. 20).

Daha önce de ifade edildiği üzere, müzik anlayışında ise topyekûn Batı müziğine evrilme söz konusudur. Bu konuda rejim, oldukça ısrarcı görünmektedir. Özellikle konservatuarlar ekseninde değerlendirilirse, Opera ve Batı enstrümanları üzerinde yoğunlaşma dikkat çekmektedir. Oluşturulan korolar da Batı müzik anlayışı çerçevesinde sanatlarını icra etmişlerdir. Rejimin bir bakıma sözcüsü durumunda olan yerel ve ulusal basın, bu türden sanatsal faaliyetlerden övgüyle söz etmesi, halkın Batı müziğine yüksek seviyede teveccüh gösterdiği yönünde haberler yapması, realiteden uzak politik söylemler olarak değerlendirilebilir. Zira Bozkır’ın ortasında yer alan Konya için, Belgrat Üniversitesi Korosu tarafından verilen bir konserin, Konyalılar tarafından oldukça özümsemiği (Ekekon, 9 Temmuz 1935, Nu:95, s.2) yönünde bir fikir beyanına temkinli yaklaşma gereği ortaya çıkmaktadır. Erzurumlulara atfen anlatılan bir hikâyede olduğu gibi; halkın geleneksel duygu ve düşüncelerine hitap etmeyen, kültürel formlarından ayrı yabancı unsurlar, halk için sanatsal bir faaliyetten ziyade zulüm olarak değerlendirilmiş, Tek-Parti rejiminin icraatlarının kesinlikle eleştirilemediği bir dönemde geniş kitleler nezdinde metazori kabul görmüştür.

Ancak yine de musiki çalışmalarının sadece Batı müziği perspektifinde kaldığını kabul etmek pek insaflı görünmüyor. Bu yöndeki kültürel faaliyetler, aslında rejimin realiteleri kabul etmek zorunda kaldığı ve bir şekilde bu açmazlardan kurtulmak adına yapılan icraatlardı. Temelde rejim, Helenistik ve Roma kültürünü benimsemiş bir Avrupa’ya uyum sağlama çabasındaydı. Millîlikten kopmanın, asırlık kültürel normların tamamen silinmesinin mümkün olmadığı gerçeği de -ister istemez- kabul edilmiştir. Bu sebeple kültür işlerinde yerel türkülerin toplanması ve derlenmesi gereği ortaya çıkmıştı. Konya halkı için, herhangi bir Batı şehrinin veya üniversitesinin korosunun şehre getirilmesinden ziyade yerel türkülerin icra edilmesi, belediye hoparlörlerinden dinletilmesi bir sanat faaliyeti olarak değerlendirilmiştir. Maarif Vekâletinin Devlet Konservatuarı’ndan görevlendirdiği bir heyet, çalışmaları neticesinde il genelinde 530’dan fazla eser derlemiştir (Ekekon,14 Ağustos 1940, Nu:1440, s.2). Halkevi de vatandaşların duygularına hitap eden çalışmalar üzerinde durduğundan/durmak zorunda kaldığından, bu faaliyetler özgün kültürün gelişimi olarak değerlendirilmiştir (Koner, 1942b, s.1). Bir yandan Batılılaşma diğer yandan özgünlüğü kısmen de olsa muhafaza etme çabaları rejimin, halkın değişimlere direnç gösterebileceği veya hiç değilse

kayıtsız kalabileceği ihtimalini dikkate aldığı izlenimini vermektedir. Çeşitli programlara ünlü sanatçıların davet edilmeleri, Konya’da bu alandaki dönüşümü hızlandıran önemli etkinliklerden sayılmaktadır. Selahaddin Berkmen’den Münir Nurettin’e, Mualla’dan Ekrem Zeki Üngör ile Verda Üngör’e kadar çok sayıda sanatkar, değişik zaman dilimlerinde Konya’da sahne almıştır.

Daha önce de ifade edildiği üzere sosyal hayatın dönüşüm süreciyle ilgili olarak sonraki yıllarda yoğunluk kazanan eleştiri konularından birisi de Tek-Parti rejiminin kültürel değişimi, Helen-Roma Kültür ekseninde ele almasıdır. Bazı uygulamalar bu yönü, somut bir şekilde ortaya koymaktadır. Halkevlerindeki etkinliklerde her türlü alaturka müzik aleti kullanılması ve alaturka müzik icra edilmesi yasaklanmıştır (Ekekon, 8 Haziran 1939, Nu:534/544, s.2). Sanat faaliyetlerinde bu radikal evrilme süreci, toplumsal gerçekliklerden dolayı istenen şekilde uzun süre devam ettirilememiştir. Toplumun dokusuna uymayan, ancak rejim tarafından ısrarcı bir şekilde Batılılaşma yolunda halka zorla kabul ettirilmeye çalışılan bir kültür kalıbı (Çalık, 1939b, s. 1), doğal olarak muhatap kitle üzerinde türlü reaksiyonlara sebep olmuştur. Bu sebeple, ilerleyen yıllarda yukarıda bahsi geçen yasakların ve kısıtlamaların rejim tarafından kaldırılması, toplumsal gerçeklerin bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Böylece sonraki sanat etkinliklerinde özellikle millîlik vurgusu yapılmıştır. Halkevinde açılan programlar “Millî Saz Kursu”, “Millî Türküler” gibi adlar almıştır. Bir çelişki olarak değerlendirilebilecek başka bir uygulama da Millî Saz Kursu’nun sonunda orkestra tarafından verilen Arap Musikisi Konseridir. Bu tür bir etkinlik, temel amaç göz önüne alındığında ve Tek-Parti ideolojisi perspektifinde düşünüldüğünde son derece tutarsız bir durumdur (Ekekon, 10 Kasım 1942, Nu:1976, s.2). Belki de 1980’li yıllarda ülke geneline yayılan, çoğu kez de Türk Sanat Camiasında sert eleştirilere tabi tutulan bir Arabesk kültürünün müzik anlayışımızı etkileme süreci, Tek-Parti döneminin ortaya koyduğu bu faaliyetler -Arap Filmleri ve Arap Müzikleri- ile başlamıştır.

Konya Halkevindeki musiki faaliyetlerinin, çocukların ve gençlerin Batı müzik kültürüne alıştırılması çerçevesinde sürdürüldüğü görülmektedir. Bu konuda Halkevi Müzik Kolu öğretmeni olan A. Şahap Öktem’in çabaları da son derece etkili olmuştur. 7-20 yaş aralığındaki öğrencilere kız ve erkek ayrımı gözetmeksizin keman, piyano, mandolin, flüt ve viyolonsel gibi Batı kültürüne ait enstrümanlar öğretilmiş, oluşturulan korolarla konserler düzenlenmiştir. Sergilenen faaliyetlerle, müziğin evrenselliği ilkesi üzerinde durularak karma bir müzik kültürü hedeflenmiştir. Halk türkülerinin notalarının tespitine yönelik çabalarla Konya Halk Türküleri derlenmiş, böylece özgün kültürden kopulmadığı vurgulanmak istenmiştir. Pazar günleri topluma halk sazları ile birlikte evrensel enstrümanlar için programların hazırlanması, bu konudaki çalışmaların karakterini göstermesi bakımından önem arz etmektedir. Böylece halkın kendi müziğini ihmâl etmemesine gayret sarf edildiği, diğer taraftan da sanat müziğine yönlendiği ispat edilmeye çalışılmıştır. Çocukların özellikle müzik alanında eğitilmelerine özen gösterilmesi, yeni neslin imajını oluşturmaya yönelik faaliyetlerdendir. Tıpkı geleneksel Osmanlı kültüründe dinî engelleri bulunduğu için gelişmeyen resim ve heykel sanatları (Karatepe, 1997, s. 107) gibi müzik de kültürün laikleştirilmesinin önemli bir unsuru olarak kabul edilebilir. Haftada bir Çocuk Saati düzenlenerek çocuklara toplu olarak şarkı söylettirilmiş, çocukların şiirler ve monologlarla Batı formatında eğitilmeleri sağlanmıştır (Ekekon, 2 Temmuz 1942, Nu:1921, s.1). İleriki yıllarda da hız kesmeden devam eden bu türden faaliyetler, muhafazakâr çevrelerde ironik bir şekilde ele alınmıştır⁹. Halkevi’nin çalışmalarından birisi olan canlı müzik yayınlarında, bando ve caz müziklerinin kullanıldığı ve bunların “hakikî sanat nağmeleri” olarak halka sunulduğu dikkat çekmektedir (Ekekon, 8 Ağustos 1939, Nu:1130, s.2).

Batı kültürünün Türk toplumuna benimsetilmesi için kullanılan araçlardan birisi de balolardır. Balolar, genellikle sosyal yardımlaşma programları çerçevesinde tertip edilmiştir. Yardım kuruluşlarına ve spor kulüplerine ait balolarda toplanan yardımlar dikkat çekici boyuttadır. Bu sebeple, verilen balolar ve düzenlenen eğlenceler, aristokrat bir eğlenceden ziyade sosyal bir dayanışma olarak gösterilmeye çalışılmıştır. Balolar, genellikle Halkevi Sosyal Yardım Kolu tarafından organize

⁹Ayrıntılar için Bkz: Osman Yüksel (Serdengeçti), *Mabetsiz Şehir*, Türk Edebiyatı Vakfı Yay., İstanbul, 1994, s.38-41.

edilmiştir (Ekekon, 17 Mart 1936, Nu:297, s.2). Halkevi haricinde sıklıkla balo etkinlikleri tertip eden kuruluş Tabipler (Etibba) Odası idi (Ekekon, 26 Mart 1936, Nu:305, s.2). Halkevi'nden Tabipler Odasına ve yerel yayın organlarına kadar uzanan balo faaliyetleri, özellikle yerel gazete sayfalarında oldukça ön plana çıkarılmıştır. Bu etkinlikleri, halkın son derece benimsediği yönündeki ifadeler, dönemin Batılılaşma çabalarının ambalajlı bir surette takdim edilmesinden başka bir şey değildi. Yardımlaşma etkinlikleri çerçevesinde yayılması amaçlanan balo, eğlence anlayışına yerleşmesi gereken bir unsur olarak rejim tarafından dayatılmaya çalışılmıştır. Özellikle sivil toplum kuruluşlarının düzenlediği, Batılılaşma-modernleşme süreci içinde yer alan eğlenceler, Batı formlarında uygulanmıştır. Örneğin, halk arasında adlandırıldığı şekliyle, genellikle Anadolu'ya özgü sıra geceleri tarzında eğlencelere rastlanılmamaktadır. Daha önce konserlerden bahsederken belirttiğimiz, müzik kısıtlamaları -Alaturka olarak ifade edilen çalgıların kullanılmaması ve Alaturka müziğin söylenmemesi- üzerinde önemle durulmuştur. Alaturka olarak tanımlanan müzik türünün sadece Osmanlılık Kültürü'nün bir devamı olarak görülmesine rağmen, balolarda tamamen Türk Kültürü'ne ait olan sazlardan ziyade, Batı müzik anlayışını ortaya koyan müzik aletleri ve caz müziğinin icrası dikkat çekicidir. Yine dikkat çekici bir nokta da gazeteler tarafından verilen balo haberlerinde ve ilanlarında, modern saz ve caz kavramlarının özellikle vurgulanmasıdır (Ekekon, 11 Nisan 1936, Nu:319, s.2).

Modernleşme Sürecinde İnkılapların Sosyal Hayatın Değişimindeki Etkileri ve Konya'da Yansımaları

Bu çalışmanın konu aldığı dönemden hemen önceki yıllara ait gelişmeler üzerine yapılan değerlendirmelerde, Konya'nın inkılâplar konusunda son derece uyumlu hareket ettiği sonucuna ulaşılarak, bir bakıma resmî ideoloji nazarında günah çıkartma gibi bir eğilimin olduğu görülmektedir. Zira işgaller sırasında İtalyanlara karşı kuvvetli bir direnişin olmaması ve Delibaş ile Bozkır İsyanlarının TBMM'yi meşgul etmesi, adeta Konya'nın yeni kurulan Cumhuriyet rejimi nezdinde sicilinin bozuk olduğu algısına sebep olmuştur. Bu algı tek taraflı değildi ve Konya'nın yerel unsurları da sürekli yeni rejime kendilerini kabul ettirme gibi bir çabaya -içsel bir zorlamayla- girmişlerdir. Özellikle Konya'nın entelektüelleri olarak tabir edebileceğimiz kişileri, parti çalışmalarında ve rejimin kaleşörlüğünü yaptıkları yerel basın organlarında yayımlanan makaleleriyle bu çabalarını yoğun bir mesaiyle ortaya koymuşlardır. Sonraki süreçte de Hilafetin kaldırılmasına, kılık-kıyafetteki dönüşüme Konyalıların bakış açısı, özellikle yerel çalışmalarda hep bu pozitif tutumla ele alınmıştır. Bu tutuma göre, cumhuriyetin ilk yıllarından Tek-Parti iktidarının sonuna kadar yapılan modernleşme çalışmalarında Konya, rejimin istediği ve beklediği şekle neredeyse tam olarak uyum sağlamıştır. Dönüşümün önünde en büyük engel, şüphesiz gelenektir ve bu geleneği temsil eden unsur da din veya dinî taassuptu. Bu konuda da ön plandaki kişiler, dinî bilgileriyle saygınlık kazanmış, halkın teveccühüne mazhar olmuş, bir bakıma kanaat önderliği konumundaki kişilerdi. Bunlar tasavvufî öğretileriyle aynı zamanda birer tarikat ekolüne bağlı idiler. Halk içinde geniş kitleleri arkalarına alma gibi manevî olduğu kabul edilen güçleriyle sosyal bir gerçeklik ve Anadolu'nun tarihinden getirdiği bir geleneğin çağdaş temsilcileriydiler. Nüfusun azımsanamayacak kısmı üzerinde -özellikle de kırsalda- irade sahibi bu önderler, sosyal dokunun can damarlarından birisi olarak kabul ediliyordu. Tek-Parti ideolojisi nazarında ise sosyal dönüşüm programlarında karşılaşılacak engellerin en önemlilerinden birisinin temsilcileriydiler. Bu sebeple mevcut iktidarın hedefi olmaktan kurtulamamışlardır. İktidarın çizdiği modern çerçeve dışında düşünenler, bu yolda etrafına telkinlerde bulunarak bir yönüyle bireylerin zihinlerini bulandıranlar, çağdaşlaşma-Batılılaşma idealinin ahengini bozanlar, Atatürk'ün 20 Mart 1923 tarihli Konya gezisinde Türk Ocağı üyelerinden Dr. Eyüp Sabri Bey'e söylediği gibi "hoca kisveli cahillerden" ibarettir¹⁰.

¹⁰ Atatürk'ün dine bakış açısı ile ilgili anekdotlar için Bkz: Afif Evren, *Atatürk ve Konya-1923 Gelişi*, Babalık Basımevi, Konya, 1942.

Geleneğin en kuvvetli sembollerinden olan din üzerinde uygulanan politikalar daha önce de değinildiği üzere bilhassa muhalif unsurlar açısından gerek Cumhuriyetin ilk yıllarında gerekse daha sonraki -hatta günümüz tartışmaları dâhil- yıllarda bir tasfiye süreci olarak tanımlanmıştır. Türkiye’de ulus-devletleşmeye eşlik eden milli kimlik inşası Batılılaşma ve sekülerleşme ilkelerine dayandığından, sekülerleşme programı çerçevesinde çeşitli inkılaplar yapılmıştır (Ataman, 2014, s. 249). Siyasî ve sosyal alanda planlı bir şekilde yürütülen seküler ideoloji çok kısa zamanda neredeyse radikal bir lâiklik anlayışına dönüşecektir. Atatürk, Hilafet ile ilgili yaptığı meclis konuşmalarında, yurt sorunlarını dinin dışında tutmakta kararlı olduğunu her defasında vurgulamıştır (Gül vd, 2003, s.57). Hilafetin kaldırılması konusunda Konyalıların tavrını değerlendiren bazı yerel çalışmalarda, meselenin pek de rasyonel olarak ele alınmadığı görülmektedir. Nitekim Mevleviler referans alınarak, Cumhuriyetin ilanına muhalefet etmeyen Mevlevilerin, Hilafetin kaldırılmasına da olumlu yaklaştığı vurgulanmıştır (Gül vd, 2003, s.59, 63-64). Mevlevilerin bu şekilde gerek Millî Mücadele yıllarında gerek inkılâplar sürecinde Ankara’yı desteklemesi, rejim nezdinde karşılık bulacak, tekke ve zaviyelerin kapatılması sırasında Mevlevi dergâhına dokunulmayacaktır (Sert, 1995, s. 79). Bazı araştırmacılara göre, Atatürk’ün gözünde Konya’nın ve Mevlana’nın ayrı bir yeri vardır¹¹. Ancak Atatürk’ün bu teveccühünde hemşerilik hissinden¹² ziyade, daha çok Konya’nın Millî Mücadele yıllarında önemli merkezlerden birisi olduğu üzerinde durulmuştur. Mesela Konya kazalarından Akşehir, Büyük Taarruz planlarının yapıldığı ve hayatî kararların alındığı bir karargâh olma özelliğiyle ön plana çıkarılmıştır (Kayseri, 1981, s. 126). Bu da daha önce vurgulandığı üzere rejim nazarında bir sicil düzeltmeye yönelik çaba olarak değerlendirilebilir. Zira Akşehir’in bir üs olarak kullanılması jeo-strateji ve harp taktiği ile açıklanabilecek bir durumken, işgallere direnme ve Millî Mücadele’ye bağlılık, siyasî, sosyal, kültürel dinamiklerle ölçülebilecek bir durumdur.

Konya ile ilgili yayınlanan ve özellikle yerel çapta ortaya konan eser ve araştırmalarda dikkat çeken bir durum da Konyalıların Şapka İnkılâbı’na gösterdiği olağanüstü teveccüh vurgusudur. Atatürk’ün 16 Ekim 1925 tarihli Konya gezisinde, güzergâhta bulunan Akşehir, Ilgın ve Kadınhanı istasyonlarında halkın yoğun bir şekilde şapkalılarıyla Atatürk’ü karşılaması (Başarır, 1995, s. 40) ve bu görüntüden yola çıkan Atatürk’ün Babalık gazetesine verdiği demeçte, Konyalıların şapkaya gösterdiği ilgiden ve hızlı uyumdan duyduğu memnuniyeti belirtmesi bu açıdan son derece önemlidir. Özellikle Konyalı gençler, Atatürk’ün adı geçen gezisi akşamında Konya Lisesi’nde düzenledikleri “Fes Yırtma Bayramında”, bir daha fes giymemeye yemin ederek (Başarır, 1995, s.41) büyük bir iştihakla inkılâplara ayak uydurduklarını ispat etmeye çalışıyor, halk ise içinde bulunduğu tüm imkânsızlıklara rağmen, kendi çabalarıyla şapka yaparak Atatürk’ün takdirini kazanıyordu (Kayseri, 1981, s.85). Şapkaya karşı gelenler ise oldukça sessiz bir şekilde olan bitenleri seyrediyorlardı. İşte bu sessizlik, özellikle 1940’ların sonuna doğru bozulacak ve şehirde takke giyenler tekrar çoğalmaya başlayacaktır. Bu durum, iktidar değişikliğine rağmen kolluk kuvvetlerinin baskı ve zoruyla önlenmeye çalışılmıştır¹³.

Şapka İnkılâbı’nın diğer illere göre Konya’da kolayca kabul edildiği iddiası, rahatlıkla tartışılabilir delillere bağlanmıştır. Bunlardan birine göre, şapkaya benzer siperlikli keçe külahların giyilmesinde sakınca görülmediğinden hareket eden Konyalılar, şapkayı kendisi yapmış ve böylece yerli şapkacılık kolu gelişmiştir. Bu uygulamadan Konya halkı gayet memnun kalmış ve şapkayı kabul etmiştir (Gül vd, 2003, s.74). Bir diğer ilginç örnek de aydın ulemanın şapka giyilmesine yönelik uyarılarıdır. Hatta bu uyarılar, 1925 yılı Kasım-Aralık ayında Konya camilerinde hutbe olarak okutulmuş, Konyalılar da bunları dikkate alarak şapka lehinde tavır almıştır. Ancak Konya camilerinde hutbe şeklinde okunan bu propaganda yazılarının Konya İmam Hatip Okulu Matematik ve Edebiyat Öğretmeni Hüseyin Refik’e ait olduğu da gizlenmemiştir (Gül vd, 2003, s.74). Aydın-ulema

¹¹ Ayrıntılar için Bkz: Mehmet Önder, *Atatürk Konya’da*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 1989.

¹² Özellikle Atatürk’ün dedelerinin Konya’dan Manastır’a gitmiş olması vurgusu.

¹³ Bazı polis memurlarının yol ortasında takkeleri bıçakla paramparça etmeleri buna örneklerdir (Bkz: Gül vd, s.73).

derken, bir matematik ve edebiyat öğretmeninin fetvalarıyla sınırlı kalmak mantık ölçüleriyle izah edilememektedir. Zira dönem itibarıyla şapkaya cevaz vermiş olan hiçbir din âlimi yoktur.

Sonuç

Konya'da sosyal hayatın dönüşümünde 1935-1942 yılları arasındaki süreç, bir yönüyle önemli bir zaman dilimini ifade etmektedir. Mustafa Kemal Atatürk'ün rahatsızlığının kendisini oldukça sarsmaya başladığı yıl, 1935'tir. Bu yıldan itibaren Gazi, eski dinamikliğini kaybetmeye başlamış, devlet işlerini sağlıklı iken yürüttüğü şekilde ele alamamış, zamanının çoğunu tedavi ile geçirmek zorunda kalmıştır. 1938-1942 yılları arası ise Atatürk'ün vefatından sonraki İsmet İnönü'nün Millî Şefliği'ndeki Tek-Parti iktidarının gücünü sağlamlaştırıldığı ilk dört yılı kapsamaktadır.

Tek-Parti yönetiminin sosyo-kültürel programları, Konya'da -özellikle merkezde- hızlı bir dönüşüm meydana getirmiştir. Faaliyetler, Halkevi bünyesinde planlı bir şekilde yürütülmüştür. Çoğu kez yardım amaçlı yapılan faaliyetler, Batı'yı işaret eden etkinlikleri topluma benimsetmek gibi başka bir görevi de üstlenmiştir. Millî kültürün yaygınlaştırılması, yabancı etkilerden arındırılması ve korunması konusunda, sadece doğu kültürlerinin elenmesi, bu konuda çarpıcı bir gelişme olarak nitelendirilebilir. Zira kültürün korunması için sadece doğu kültürleri olarak nitelendirdiğimiz Arap ve İran kaynaklı unsurlara/sembollere bir set çekilirken, Batı Kültürü'nün yaygınlaştırılmasında ve Türk toplumuna uydurulmasında sınır tanınmaması, Milliyetçi, Muhafazakâr, İslamcı çevrelerin zihinlerinde topyekûn bir kabuk değiştirme olarak yorumlanmıştır. Aslında doğu kültürleriyle birlikte tasfiye edilen hiç şüphesiz dinî unsurlar olmuştur. İslam'a özgü değer yargıları, Tek-Parti aristokrasisi tarafından daima Arap milletine tabi olmak şeklinde algılanmıştır. Tek-Parti idaresinin genel kanısı, Türklerin aslında çağdaş Avrupa medeniyeti mensubu olduğu yönündedir. Buna göre, Avrupa Medeniyetinden olabilmek, sadece bilim ve teknikle değil, aynı zamanda kültürel bir dönüşümle mümkündür.

Tanzimat'tan bu yana modernleşme algısı, eskinin yani geleneğin tasfiyesi şeklinde değerlendirilmiş, geleneği temsil eden din ise hayattan çıkarılmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla dinin genel anlamda insan hayatını belirleyici rolü bir bakıma ortadan kaldırılmıştır. Bu durum, seküler anlayışın bir gereği idi. Sultan II. Mahmut'un Batılı hükümdarları anımsatacak şekilde portrelerini yaptırmasından, son derece gelenekçi kabul edilen Sultan II. Abdülhamid'in klasik Batı müziğine hayranlıktan kendisini alamamasına kadar üst düzeyde Batı modeline kendini kaptırma çıkmazı, Cumhuriyet devrinde hızlı bir ivme kazanmıştır. Cumhuriyet elitlerinin medenileşmeyi algılama ile uygulamada geldiği nokta, Doğulu/İslamî kimliğin tamamen hayattan çıkarılması, bir bakıma inkâr edilmesi ve toplumun Batılı geleneklere bağlanmasıdır. Türk toplumunda muhafazakâr kesimin Batılılaşma çıkmazını Cumhuriyet devirlerine indirgemeleri, aslında Tanzimat'tan başlayan sürecin bu devirde son derece belirgin bir hal almasından dolayıdır. Cumhuriyetin ilk yıllarında hayata geçirilmeye çalışılan millî kültür projeleri, Türk toplumunun tamamen kabuk değiştirmesi sonucunu doğurmuştur. Bu değişim sadece yüzeyde kalmayacak, toplumunun büyük çoğunluğuna yayılacaktır. Ancak rejimin en büyük sıkıntısı Çağdaşlaşma/Batılılaşma çalışmalarını toplumun her kesimine benimsetememek olmuştur. Konya'da da nüfus yoğunluğu bakımından toprağa/geleneğe bağlı köylü kesiminin daha fazla oranda olması, modernleştirme çabalarının sadece şehir merkeziyle sınırlanmasına, dolayısıyla daha az sayıda bir kitleyi muhatap almasına sebep olmuştur. Planlanan Çağdaşlaşma/Batılılaşma konusunda önemli bir araç olarak görülen Halkodaları da Konya genelinde tam olarak istenilen neticeleri verememiştir.

Konya'da 1935-1942 yıllarını kapsayan dönemde, hükümet yetkililerinin önderliğinde yapılan modernleştirme faaliyetlerinin toplum tarafından samimiyetle kabullenildiğine dair yerel basında çıkan biraz da süslenmiş haberler, daha çok propaganda maksadı gütmektedir. Bu bağlamda Konya'da Tek-Parti rejiminin çağdaşlaştırma mayasının pek tutmadığı söylenebilir. Nüfusunun büyük çoğunluğu toprağa/geleneğe bağlı olan Konya halkı, Batılı değer yargılarını rejimin istediği şekilde

özümsememiştir. Bu da yakın zamana kadar Konya halkının bağnazlık ve tutuculukla suçlanması neden olmuştur. Son yıllarda yapılan bir araştırma¹⁴ Konya'nın klasik karakterini halen sürdürmekte olduğunu ortaya koymuştur. Şehir, teknoloji kullanımı, tüketim kalıpları gibi unsurlar çerçevesinde değerlendirildiğinde oldukça modern, zihniyet olarak ise geleneksel olan bir toplumsal düşünceyi kabul etmiştir. Bu araştırmanın sonucuna göre, *modernlik* ve onun daha marjinal bir ifadesi olarak *post-modern* dünya, özellikle tüm toplumlar ve bireyler için çözücü ve tehditkâr bir dünya haline gelmiş durumdadır. Konya'nın kimilerine göre bağnazlık ve tutuculukla ifade edilen *gelenekçi* yapısı, bugünkü dünyanın elverişsizliği karşısında Konyalıların güvenlik arayışlarının bir yansımasıdır.

KAYNAKÇA

ARŞİV BELGELERİ

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)

030.18.01.02/82.28.2.

030.10.146.44.1.

030.10.4.22.20.

030.10/146.44.5.

030.10/79.524.9.

030.18.01.02.84.75.15.

030.18.01.02/67.64.16.

030.18.01.02/88.73.2.

490.01/3.13.52.

SÜRELİ YAYINLAR (Gazeteler)

Cumhuriyet

Ekekon

Milliyet

Ulus

KİTAPLAR

Erten, H. (2001). *Konya Şer'iyye Sicilleri Işığında Ailenin Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Yapısı (XVIII. Yy. İlk Yarısı)*, T.C Kültür Bakanlığı Yay., Ankara.

Evren, A. (1942). *Atatürk ve Konya-1923 Gelişi-*, Babalık Basımevi, Konya.

Faroqhi, S. (1998). *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam-Ortaçağ'dan Yirminci Yüzyıla-*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul.

¹⁴ Ayrıntılar için Bkz: *Konya'da Kent Kültürü ve Kentlilik Bilinci*, (Konya Büyükşehir Belediyesi Adına), Genar Araştırma Danışmanlık Eğitim Hizmetleri, İstanbul 2006.

- Gül, M., Bayram, A., & Hakkoymaz, O. (2003). *Selçuk'ludan Günümüze Konya'nın Sosyo-politik Yapısı* (No. 1). Konya İl Emniyet Müdürlüğü.
- İnan, A. A. (1988). *Medeni Bilgiler ve Mustafa Kemal Atatürk'ün El Yazıları*, TTK Yay., Ankara 1988.
- Kandemir, F. (1957). *Konya*, Ekicigil Matbaası, Konya.
- Karatepe, Ş. (1997). *Tek Parti Dönemi*, İz Yay., İstanbul.
- Kayseri, İ. (1981). *Atatürk ve Konya*, Arı Basımevi, Konya.
- Kılıç, S. (1998). *II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet Türkiye'sine Türk İnkılabının Fikir Temelleri*, Atatürk Üniv. Yay., Erzurum.
- Konya'da Kent Kültürü ve Kentlilik Bilinci*, (Konya Büyükşehir Belediyesi Adına), Genar Araştırma Danışmanlık Eğitim Hizmetleri, İstanbul 2006.
- Korkmaz, E. (1992). *Kafa Tutan Günler-68 Güncesi-*, Arba Yay., İstanbul.
- Mardin, Ş. (2001). *Türk Modernleşmesi -Makaleler 4* (Der. Mümtaz'er Türköne, Tuncay Önder), İletişim Yay., İstanbul.
- Odabaşı, A. S. (1998). *20. Yüzyıl Başlarında Konya'nın Görünümü*, İl Kültür Müdürlüğü Yay., Konya.
- Odabaşı, A. S. (1999). *Geçmişten Günümüze Konya Kültürü*, Selçuklu Belediyesi Kültür Müdürlüğü Yay., Konya.
- Önder, M. (1989). *Atatürk Konya'da*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara.
- Özdoğan, G. G. (2001). *Turan'dan Bozkurt'a- Tek Parti Döneminde Türkçülük (1931-1946)-*, İletişim Yay., İstanbul.
- Serdengeçti, O. Y. (1994). *Mabetsiz Şehir*, Türk Edebiyatı Vakfı Yay., İstanbul.
- Steinhaus, K. (2002). *Türk Devrimi* (Çev. Mehmet Akkaş), Örgün Yay., İstanbul.
- Tunçay, M. (1999). *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931)*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul.
- Uyar, H. (1999). *Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi*, Boyut Kitapları, İstanbul.

MAKALELER

- Ataman, G. G. (2014). Erken Cumhuriyet Dönemi ve Çok Partili Dönemin İlk Yıllarında Batılılaşma ve İnsan Hakları Düşüncesinin Bir Örneği Olarak Hasan Ali Yücel. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 9/11 Fall 2014, p. 243-261, ISSN: 1308-2140, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.8020>, ANKARA-TURKEY
- Çalık, Z. (1935a). "Türk Kadını Yüksekler", *Ekekon*, 25 Mart 1935, Nu:5.
- Çalık, Z. (1935b). "Kahvelerin Sosyal Bünyedeki Zararları", *Ekekon*, 17 Nisan 1935, Nu: 25.
- Çalık, Z. (1935c). "Çocuklarımız Her Filme Gidebilir mi?", *Ekekon*, 23 Mayıs 1935, Nu:56.
- Çalık, Z. (1939a). "Türk Kadını Çalışkandır", *Ekekon*, 5 Ağustos 1939, Nu:1128.
- Çalık, Z. (1939b). "Halk Terbiyesinde Musikî- Halk Partisinin Hedefi", *Ekekon*, 7 Ağustos 1939, Nu:1129.

- Çalikoğlu, E. (1940). “Evlenme Çoğalıyor Fakat Daha Fazla Teşvik Gerek”, *Ekekon*, 25 Mart 1940, Nu:1320.
- Çevik, A., & Dinçer, F. (2018). Cumhuriyet Halk Partisi'nin Değişen Din Siyaseti: 1947 Kurultayı. *Turkish Studies Current Debates in Social Sciences (CUDES-2018)*, Volume 13/23 Summer 2018, p. 25-36, ISSN: 1308-2140, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.8020>, ANKARA-TURKEY
- Gökkaya, B. (1939). “İnkılâp Kadını”, *Ekekon*, 3 Ağustos 1939, Nu:1126.
- Gülcan, M. (2002). “Şeriyeye Sicillerine Göre XVII. Yüzyıl Sonları ve XVIII. Yüzyıl Başlarında Konya’da Nişan Bozma ve Boşanma”, *İpek Yolu Konya Kitabı V*, Konya Ticaret Odası Yay, Konya, s. 97-102.
- Haykır, Y., & Çevik, M. (2014). Tek Parti Döneminde Elazığ’da Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları (1934-1945). *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 9/7 Summer 2014, p. 331-377, ISSN: 1308-2140, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.8020>, ANKARA-TURKEY
- Keskin, Ö. (1937). “Türk Kadını”, *Ekekon*, 30 Eylül 1937, Nu:534/29.
- Koçkuzu, A. O. (2004). “1944-1950 Yılları Arasında Konya’da Türbe Önü”, *Konya’da Kültür ve Hayat* (Haz. Ahmet Köseoğlu), Türkiye Yazarlar Birliği Konya Şubesi Yay., Konya, s. 199-230.
- Koner, M. M. (1941). “Lüks ve Moda”, *Ekekon*, 25 I. Kanun (Aralık) 1941, Nu:1842.
- Koner, M. M. (1942a). “Nüfus Siyasetinde Keyfiyet ve Kemiyet”, *Ekekon*, 6 II. Kanun (Ocak) 1942, Nu:1844.
- Koner, M. M. (1942b). “Halkevinde Halk Sazı”, *Ekekon*, 17 Şubat 1942, Nu:1862.
- Koner, M. M. (1942c). “Çocuk Düşürme, Çocuk Alma”, *Ekekon*, 28 Nisan 1942, Nu:1893.
- Koner, M. M. (1942d). “Boşanma Vakaları Çoğalıyor”, *Ekekon*, 9 Haziran 1942, Nu:1911.
- Tunaya, T. Z. (2002). “Atatürkçü Laiklik Politikası (Atatürk Konferansları III, 1969)”, *Devrim Hareketleri İçinde Atatürk ve Atatürkçülük*, İstanbul Bilgi Ün. Yay., İstanbul, s. 323-342.
- Tuş, M. (2004). “1750-1850 Yılları Arasında Konya’da Sosyal Hayat”, *Konya’da Kültür ve Hayat* (Haz. Ahmet Köseoğlu), Türkiye Yazarlar Birliği Konya Şubesi Yay., Konya, s. 27-44.

TEZLER

- Başarı, D. (1995). *Şapka İnkılabının Konya Basını ve Kamuoyundaki Yankıları*, S.Ü.S.B.E Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- Sert, Y. (1995). *Halifeliğin Kaldırılmasının Konya Basını ve Kamuoyundaki Yansıması*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (S.Ü.S.B.E) Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.

İNTERNET WEB SİTELERİ

<http://www.ismetinonu.org.tr/ismet-inonu-1968-1970.htm>